

Možnosti působení speciálních pedagogů ve vězeňství

Bakalářská práce

Studijní program:

B7506 Speciální pedagogika

Studijní obor:

Speciální pedagogika pro vychovatele

Autor práce:

Adéla Kostříková

Vedoucí práce:

Mgr. Jakub Valenta

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Zadání bakalářské práce

Možnosti působení speciálních pedagogů ve vězeňství

Jméno a příjmení: **Adéla Kostříková**
Osobní číslo: P18000184
Studijní program: B7506 Speciální pedagogika
Studijní obor: Speciální pedagogika pro vychovatele
Zadávací katedra: Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky
Akademický rok: **2019/2020**

Zásady pro vypracování:

Cíl bakalářské práce: Zjistit a popsat jakými metodami a technikami pracuje speciální pedagog s vězněnými osobami během výkonu trestu odnětí svobody a jaké efekty lze u daných metod a technik očekávat.

Požadavky: Formulace teoretických východisek, příprava průzkumu, sběr dat, interpretace a vyhodnocení dat, formulace závěrů.

Metody: Dotazník.

Při zpracovávání bakalářské práce budu postupovat v souladu s pokyny vedoucího práce.

Rozsah grafických prací:
Rozsah pracovní zprávy:
Forma zpracování práce:
Jazyk práce:

tištěná/elektronická
Čeština

Seznam odborné literatury:

- ČÍRTKOVÁ, L., 2006. *Policejní psychologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. ISBN 80-86898-73-3.
- HÁLA, J., 2006. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. 2. vyd. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií. ISBN 80-86708-30-6.
- MEZNÍK, J., KALVODOVÁ, V., KUČHTA, J., 1995. *Základy penologie*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 80-210-1248-X.
- ŠVARCOVÁ, I., 2012. *Základy speciální pedagogiky*. Praha: Parta. ISBN 978-80-7320-176-0.
- UHLÍK, J., 2006. *Historie věznění a vězeňství v Čechách*. Stráž pod Ralskem: Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR. ISBN 80-239-9417-4.
- VÁGNEROVÁ, M., 2004. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-802-3.

Vedoucí práce:

Mgr. Jakub Valenta
Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Datum zadání práce:

2. dubna 2020

Předpokládaný termín odevzdání:

30. dubna 2021

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

L.S.

Ing. Zuzana Palouňková, Ph.D.
vedoucí katedry

Prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Jsem si vědoma toho, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má bakalářská práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědoma následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

3. května 2021

Adéla Kostříková

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala vedoucímu této bakalářské práce npor. Mgr. Bc. Jakubu Valentovi za odborné vedení, trpělivost a cenné rady a informace, které mi pomohly bakalářskou práci zkompletovat. Dále bych chtěla poděkovat všem respondentům, kteří věnovali svůj čas, a já se tak mohla dozvědět jejich doporučení a zkušenosti v dané problematice. V neposlední řadě chci poděkovat své rodině za podporu, bez které bych tuto práci jen těžko dokončila.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá možnostmi speciálních pedagogů ve vězeňství. Jejím cílem je popsat, jaké možnosti a úlohy mají speciální pedagogové, kteří vykonávají svou profesi v oblasti vězeňství. Práce je rozdělena na dvě hlavní části, a to na teoretickou část, kde je na základě odborných zdrojů a legislativy upravující oblast vězeňství popsán vězeňský systém v České republice, organizační složky a význam speciálního pedagoga, jeho zařazení a práce, při které se věnuje programům zacházení. Empirická část je věnována průzkumu, který byl realizován pomocí dotazníkového šetření mezi dvaceti speciálními pedagogy působícími ve vězeňství na území České republiky. Představeny jsou výsledky průzkumu a zároveň odpovědi na hlavní průzkumné otázky bakalářské práce.

Klíčová slova

Vězeňská služba České republiky, vězeňství, výkon vazby, výkon trestu odnětí svobody, programy zacházení, speciální pedagog

Annotation

This bachelor thesis concerns the possibilities of special educators in penitentiary system. The main goal of this work is to describe the opportunities and crucial roles of individuals working in the penitentiary field. The thesis is divided into two main parts. In the first, the theoretical part, based on specialized sources of information and prison legislation, the prison system in the Czech Republic, organizational units, the importance of special educators, their classification, agenda, and treatment programs are described. The second, the empirical part is dedicated to an analysis, which was implemented by using a questionnaire. Twenty special educators working in the prison system in the Czech Republic participated in this survey. Lastly, the results of the survey and the answers to the main exploratory questions of this thesis are introduced.

Keywords

Prison Service of the Czech Republic, Penitentiary system, Custody, Imprisonment, Treatment program, Special educator

Obsah	
Seznam grafů	9
Seznam tabulek.....	9
Seznam zkratek	10
Úvod.....	11
Teoretická část.....	12
1	Vězeňská služba České republiky..... 12
1.1	Úkoly Vězeňské služby ČR..... 13
1.2	Legislativa
1.3	Výkon vazby v České republice
1.4	Výkon trestu odnětí svobody v České republice
1.5	Organizační jednotky Vězeňské služby České republiky..... 16
1.5.1	<i>Generální ředitelství..... 17</i>
1.5.2	<i>Vazební věznice</i>
1.5.3	<i>Věznice</i>
1.5.4	<i>Akademie Vězeňské služby ČR</i>
1.5.5	<i>Střední odborná učiliště</i>
1.5.6	<i>Zotavovny Vězeňské služby ČR</i>
1.6	Historie vězeňství a věznění na našem území
2	Speciální pedagogika
2.1	Speciální pedagog ve vězeňství
2.1.1	<i>Speciální pedagog oddělení výkonu vazby..... 22</i>
2.1.2	<i>Speciální pedagog oddělení výkonu trestu</i>
3	Programy zacházení..... 26
3.1	Program zacházení s mladistvými vězni
3.2	Program zacházení s odsouzenými..... 26
3.2.1	<i>Program minimálního zacházení</i>

3.2.2	<i>Program standardního zacházení</i>	29
3.2.3	<i>Program speciálního zacházení</i>	29
3.2.4	<i>Program výstupního zacházení</i>	29
3.2.5	<i>Program základního motivačního zacházení</i>	30
Empirická část		32
4	Cíl bakalářské práce	32
4.1	Formulované otázky průzkumu	33
4.2	Použitá metoda průzkumu	33
4.2.1	<i>Průběh šetření a popis zkoumaného vzorku</i>	34
4.3	Popis zkoumaného vzorku	34
4.4	Získaná data a jejich interpretace	38
4.4.1	<i>Diskuse</i>	54
Závěr		58
Seznam použitých zdrojů		60
Seznam příloh		62

Seznam grafů

Graf 1: Pohlaví	35
Graf 2: Přístupy k vězňům	39
Graf 3: Zaběhlé postupy	41
Graf 4: Žádoucí změny chování	44
Graf 5: Nejvyužívanější aktivity	48
Graf 6: Stěžejní faktory	51
Graf 7: Kompetence	52

Seznam tabulek

Tabulka 1: Věk SP	35
Tabulka 2: Kraj	36
Tabulka 3: Nejvyšší dosažené vzdělání	36
Tabulka 4: Obor VŠ	37
Tabulka 5: Zařízení	37
Tabulka 6: Styl vedení	38
Tabulka 7: Nespolupráce a odpor	40
Tabulka 8: Změna přístupu	43
Tabulka 9: Typ programu zacházení	47

Seznam zkratek

DPS Doplnující pedagogické studium

IP Individuální přístup

NP Negativní poznatek

OPL Omamné a psychotropní látky

PZA Programy zvládnání agrese

RP Resocializační programy

SP Speciální pedagog

VŠ Vysoká škola

ZKP Záznam o kázeňském přestupku

ZŠ Základní škola

Úvod

S tématem vězeňství jsem se poprvé setkala v prvním ročníku na vysoké škole, kdy jsem měla možnost se v rámci odborné praxe podívat do Vazební věznice v Liberci. Během této exkurze jsem se seznámila s profesí speciálních pedagogů ve vězeňství a téma mě natolik zaujalo, že jsem se rozhodla zjistit více o tomto odvětví. Tato bakalářská práce nese název „Možnosti speciálních pedagogů ve vězeňství“ a je rozdělena na dvě hlavní části, a to část teoretickou a empirickou. Teoretická část se věnuje fungování vězeňského systému v České republice, organizačním složkám, výkonu vazby a výkonu odnětí svobody, a především roli a možnostem speciálního pedagoga ve vězeňství, který zastává pozici pracovníka odborného zacházení ve věznici, pro lepší přehlednost dále jen speciální pedagog. Při své práci využívá programy zacházení, pomocí kterých s klienty pracuje a podílí se na jejich převýchově a resocializaci.

Empirická část bakalářské práce bude realizována na základě kvantitativního výzkumu pomocí dotazníků vyplněných speciálními pedagogy působícími ve vězeňství na území České republiky. Dotazník bude vytvořen tak, aby sloužil k zodpovězení výzkumných otázek a přiblížil nám z pohledu speciálních pedagogů jejich práci, změny, kterých lze dosáhnout, dále také jaké mají možnosti a přístupy ke klientům. Z veškerých odpovědí respondentů budou následně porovnána získaná data a vytvořeny přehledné grafy, které nám dané odpovědi lépe přiblíží.

Cílem práce je zjistit, v jaké míře je speciální pedagog schopný ovlivnit průběh výkonu trestu odnětí svobody a výkonu vazby, jaké postupy a přístupy se v praxi osvědčily a jakých změn lze působením speciálních pedagogů u vězňů dosáhnout.

Získaná data od speciálních pedagogů z věznic po celé České republice mohou být využita jako informace, které poslouží k bližšímu představení a pochopení této profese, a jako nabídka pro čtenáře dozvědět se mnohé o možnostech a zkušenostech těchto pedagogických pracovníků.

Teoretická část

Teoretická část bakalářské práce se v následujících kapitolách bude zaměřovat na funkce, úkoly a organizační složky Vězeňské služby České republiky, která zajišťuje mimo jiné pořádek a bezpečnost široké společnosti. Dále se seznámíme s důležitou legislativou a pojmy, které je nutné znát pro pochopení dané problematiky.

1 Vězeňská služba České republiky

Speciální pedagog, který je hlavním zkoumaným objektem v této bakalářské práci, je zaměstnancem Vězeňské služby České republiky. Pro náhled na tuto oblast si představíme tento orgán, který vykonává celospolečenskou službu a zajišťuje za pomoci jiných orgánů spravedlnost a bezpečí.

Vězeňská služba České republiky (dále jen Vězeňská služba ČR) je zřízena dle zákona č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky, ve znění pozdějších předpisů, je podřízena Ministerstvu spravedlnosti České republiky, které je hlavním orgánem státní správy v oblasti vězeňství a plní tak funkci jeho zřizovatele (Sochůrek 2007b).

Dle bývalé ředitelky Vězeňské služby ČR Kamily Meclové je to speciální sociální služba, která uspokojuje potřebu bezpečnosti občanů a obecně potřebu spravedlnosti. Obvinění a odsouzení do věznic přicházejí ze společnosti a opět se do společnosti vrací. Hlavním posláním Vězeňské služby ČR je, aby odsouzení a obvinění odcházeli z věznic s přesvědčením, že trestná činnost se nevyplácí a že je třeba a nutno žít v souladu se zákony. K takovému náročnému cíli však nestačí pouhá izolace a střežení vězňů, ale především odborná a kvalifikovaná práce při zacházení s nimi, při uplatňování individuálních programů zacházení (České vězeňství 1999, s. 3).

Vězeňská služba ČR se člení na vězeňskou stráž, která má za hlavní úkol ostrahu věznic všech typů, kde zároveň zajišťuje morálku a kázeň. Dalším jejím úkolem je předvádět, střežit a eskortovat osoby ve výkonu vazby, ve výkonu trestu odnětí svobody a ve výkonu zabezpečovací detence. Druhou složkou Vězeňské služby ČR je justiční stráž, která zajišťuje bezpečnost a pořádek na místech, jako jsou soudy, státní zastupitelství a další instituce, kde probíhají řízení s jedinci ve výkonu vazby, výkonu trestu odnětí svobody a s osobami omezenými na svobodě podle trestního řádu. Třetí složkou je správní služba, která má mimo jiné za úkol zabezpečení odborné činnosti, jako je zdravotnická, ekonomická či speciálně

výchovná. Pod tuto složku Vězeňské služby ČR spadají občanští pracovníci, mezi které patří právě speciální pedagog, kterému se v této práci převážně věnujeme. Nedílnou součástí jsou také pověřené orgány Vězeňské služby ČR, které mají postavení a plní úkoly policejního orgánu v řízení o trestných činech osob ve výkonu vazby, trestu odnětí svobody a zabezpečovací detence, spáchaných ve vazební věznici, věznici, nebo v ústavu pro výkon zabezpečovací detence (Sochůrek 2007b, s. 6–7).

1.1 Úkoly Vězeňské služby ČR

Podle zákona č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční stráži České republiky, § 2 jsou úkoly Vězeňské služby ČR následující:

- Spravuje a střeží věznice všeho typu a odpovídá za dodržování zákona při výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody, dále spravuje a střeží ústavy pro výkon zabezpečovací detence.
- Jejím úkolem je také střežit, předvádět a doprovázet osoby ve výkonu vazby, ve výkonu trestu odnětí svobody a ve výkonu zabezpečovací detence, do výkonu ústavní nebo ochranné výchovy, ústavního ochranného léčení nebo zabezpečovací detence, a to ihned po ukončení výkonu vazby, výkonu trestu odnětí svobody nebo výkonu zabezpečovací detence.
- Pomocí programů zacházení se snaží u těchto osob vybudovat vhodné kompetence, které jim pomohou žít dle společenských pravidel a řádným životem, který nastává po propuštění.
- Zajišťuje pořádek a bezpečnost v budovách soudů, státních zastupitelství, ministerstvech a v jiných místech jejich činnosti a v rozsahu stanoveném tímto zákonem zajišťuje pořádek a bezpečnost při výkonu pravomoci soudů a státních zastupitelství.
- Vytváří podmínky pro pracovní nebo jinou účelnou činnost osob ve výkonu vazby, ve výkonu zabezpečovací detence a ve výkonu trestu odnětí svobody a vytváří tak pracovní návyky u těchto osob.
- Provozuje hospodářskou činnost za účelem zaměstnávání vězňených osob.
- Na území České republiky vede záznam o osobách ve výkonu vazby, ve výkonu trestu odnětí svobody a ve výkonu zabezpečovací detence.
- Plní úkoly, které vyplývají z vyhlášených mezinárodních smluv, které byly schváleny a jimiž je Česká republika vázána.

- Prostřednictvím Akademie Vězeňské služby ČR zabezpečuje vzdělávání všech příslušníků a občanských zaměstnanců Vězeňské služby ČR.
- Prostřednictvím Středních odborných učilišť zabezpečuje vzdělávání osobám ve výkonu vazby a ve výkonu trestu odnětí svobody.
- Poskytuje zdravotní služby ve svých zdravotnických zařízeních osobám uvězněným, příslušníkům a občanským zaměstnancům Vězeňské služby ČR, v případě potřeby zabezpečuje zdravotní služby u mimovězeňských poskytovatelů zdravotních služeb.
- Poskytuje nebo zajišťuje odbornou péči dle zákona 65/2017 Sb., o ochraně zdraví před škodlivými účinky návykových látek, osobám s adiktologickou poruchou,
- Objasňuje a prověřuje vlastními pověřenými orgány trestné činy osob ve výkonu vazby, trestu odnětí svobody a zabezpečovací detence.
- Podílí se společně s Generální inspekcí bezpečnostních sborů na dodržování pravidel a zamezení trestné činnosti páchané příslušníky Vězeňské služby ČR a občanských zaměstnanců zařazených k výkonu práce ve Vězeňské službě spáchané při výkonu služby nebo při plnění pracovních úkolů (Zákon č. 555/1992 Sb., § 2).

1.2 Legislativa

Nejdůležitější zákony a vyhlášky, které se vztahují k výkonu vězeňské služby.

- Zákon 555/1992 Sb., zákon o Vězeňské službě a justiční strážci České republiky
- Zákon 293/1993 Sb., zákon o výkonu vazby
- Vyhláška 109/1994 Sb., řád výkonu vazby
- Zákon 169/1999 Sb., zákon o výkonu trestu odnětí svobody
- Vyhláška 345/1999 Sb., řád výkonu trestu odnětí svobody
- Zákon 218/2003 Sb., zákon o soudnictví ve věcech mládeže
- Zákon 40/2009 Sb., trestní zákoník
- Zákon 141/1961 Sb., zákon o trestním řízení soudním (trestní řád)
- Zákon 104/2013 Sb., zákon o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních
- Zákon č. 129/2008 Sb., zákon o výkonu zabezpečovací detence a o změně některých souvisejících zákonů.

1.3 Výkon vazby v České republice

V České republice pracuje speciální pedagog ve vazebních věznicích, kde se uskutečňuje výkon vazby, ve věznicích, kde se plní výkon trestu odnětí svobody a v ústavech pro výkon zabezpečovací detence, což je ochranné zařízení pro osoby, které jsou nějakým způsobem nebezpečné pro společnost a nesou znaky psychiatrických nebo sexuálních poruch.

Výkon vazby v České republice upravuje zákon č. 293/1993 Sb., zákon o výkonu vazby. Z tohoto zákona vyplývá, že dokud není soudem vyslovena vina, nelze na toho, kdo byl převzat do vazby, nahlížet, jako by byl vinen, tedy přistupovat k němu jako k osobě, která je již odsouzena za spáchaný trestný čin. Během výkonu vazby, který se uskutečňuje ve vazebních věznicích, smí být obviněný podroben pouze takovým omezením, která jsou potřebná k plnění účelu vazby z hlediska jejího důvodu. Ve výkonu vazby nesmí být ponižována lidská důstojnost obviněného a nesmí být podrobován fyzickému ani psychickému nátlaku. Vězeňská služba ČR je vůči obviněnému oprávněna použít pouze taková omezení a donucovací prostředky, které se shodují se zákonem (Zákon č. 293/1993 Sb., § 2–3).

1.4 Výkon trestu odnětí svobody v České republice

Výkon trestu odnětí svobody v České republice upravuje zákon 169/1999 Sb., zákon o výkonu trestu odnětí svobody. Dle tohoto zákona může být trest vykonáván jen za takových podmínek, které respektují důstojnost osobnosti odsouzeného a omezuje nežádoucí účinky zbavení svobody, tím však nesmí být ohrožena nutnost společenské ochrany. S jedinci ve výkonu trestu se musí jednat tak, aby bylo zachováno jejich zdraví, a pokud to doba výkonu trestu umožní, podporovaly se takové postoje a dovednosti, které jim následně pomohou k návratu do společnosti a stát se jejím plnohodnotným členem. Po propuštění umožní vést odsouzeným soběstačný a řádný život v souladu se zákonem (Zákon č. 169/1999 Sb., § 2–3).

Střežení odsouzených, dohled nad nimi, metody zacházení s odsouzenými a stanovené podmínky výkonu trestu zajišťuje Vězeňská služba ČR. Tato instituce je oprávněna odsouzeným dávat příkazy a používat vůči nim jen taková omezení a donucovací prostředky, které se shodují se zákonem. Pokyny a příkazy mohou v souladu se zákonem šířit příslušníci i zaměstnanci Vězeňské služby ČR. Zaměstnancem Vězeňské služby ČR se pro účely tohoto

zákonu rozumí jak jedinec zařazený k výkonu práce ve Vězeňské službě ČR, tak příslušník Vězeňské služby ČR (Zákon č. 169/1999 Sb., § 2–3).

Věznice se člení podle způsobu vnějšího střežení, zajištění bezpečnosti a režimu výkonu trestu dle zákona č. 40/2009 Sb., § 56 následovně.

Nepodmíněný trest odnětí svobody se vykonává diferencovaně ve věznici:

- s ostrahou, nebo
- se zvýšenou ostrahou.

Soud zpravidla zařadí odsouzeného do věznice:

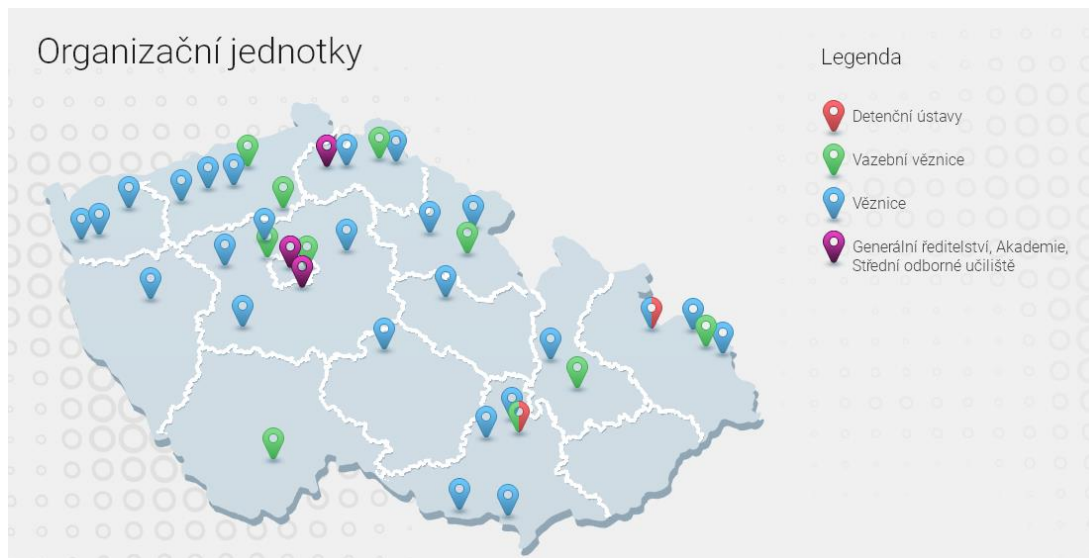
- s ostrahou pachatele, u kterého nejsou splněny podmínky pro zařazení do věznice se zvýšenou ostrahou,
- se zvýšenou ostrahou pachatele, kterému byl uložen výjimečný trest, kterému byl uložen trest odnětí svobody za trestný čin spáchaný ve prospěch organizované zločinecké skupiny, kterému byl za zvláště závažný zločin uložen trest odnětí svobody ve výšce nejméně osm let, nebo který byl odsouzen za úmyslný trestný čin a v posledních pěti letech uprchl nebo se pokusil uprchnout z vazby, z výkonu trestu nebo z výkonu zabezpečovací detence (Zákon č. 40/2009 Sb., § 56).

Soud může umístit jedince do věznice jiného typu, než do které má být podle odstavce 2 zařazen, má-li s ohledem na závažnost trestného činu a na stupeň a povahu narušení pachatele za to, že v jiném typu věznice bude lépe zaručeno, že veškeré působení vězeňského personálu dané věznice mu poskytne lepší podmínky a prostředky, aby byl schopen v budoucnu žít řádným životem a stal se plnohodnotným členem společnosti. Jedinec, kterému byl uložen trest odnětí svobody na doživotí se vždy umísťuje do věznice se zvýšenou ostrahou. Způsob výkonu trestu v jednotlivých typech věznic upravuje jiný právní předpis (Zákon č. 40/2009 Sb., § 56).

1.5 Organizační jednotky Vězeňské služby České republiky

Organizační jednotky se řídí dle § 1 zákona č. 555/1992 Sb., o vězeňské službě a justiční strážní České republiky, patří sem generální ředitelství, vazební věznice, věznice a ústavy pro výkon zabezpečovací detence, Střední odborné učiliště a Akademie Vězeňské služby. Generální ředitelství zabezpečuje plnění společných úkolů ostatních organizačních jednotek, které metodicky řídí a kontroluje. V čele vazebních věznic, věznic a ústavů pro výkon

zabezpečovací detence, Středního odborného učiliště a Akademie Vězeňské služby jsou ředitelé, které jmenuje a odvolává generální ředitel.

Obrázek 1: Organizační jednotky Vojenské služby České republiky, 2021 (Dostupné z: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/>)

Členění Vězeňské služby České republiky

V této kapitole se blíže seznámíme s jednotlivými organizačními složkami, které spadají pod Vězeňskou službu ČR. Dle Sochůrka (2007b, s. 7–8) jsou organizační složkami:

1.5.1 Generální ředitelství

Generální ředitelství je orgán sloužící ke kontrole a vedení Vězeňské služby ČR, dále plní úkoly spojené s oblastí státní správy vězeňství a zastává činnosti organizační, řídicí a kontrolní. Jako vedoucí orgán má na starost fungování jednotlivých organizačních jednotek, které mají řádně plnit dané úkoly Vězeňské služby ČR.

1.5.2 Vazební věznice

Vazební věznice zabezpečují dle zákona č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, aby vazba plnila daný účel stanovený výše uvedeným zákonem.

1.5.3 Věznice

Věznice zabezpečují dle zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, aby výkon trestu odnětí svobody plnil daný účel. Zároveň je možné generálním ředitelem

stanovit, v jakých vazebních věznicích je možné vykonávat také výkon trestu odnětí svobody, a naopak, v jakých věznicích je možné vykonávat výkon vazby.

1.5.4 Akademie Vězeňské služby ČR

Akademie Vězeňské služby ČR vznikla oficiálně v roce 2013, kdy došlo ke změně názvu z Institutu vzdělávání Vězeňské služby ČR, který původně vznikl již v roce 1992. Tato organizační jednotka s celorepublikovou působností je resortním vzdělávacím zařízením, zabezpečuje a organizuje náležité vycvičení a vyškolení příslušníků a občanských zaměstnanců Vězeňské služby ČR pro výkon služby či práce. Hlavním úkolem této organizační složky je tak zvyšování jejich odborné úrovně. S tímto záměrem vytváří tato jednotka potřebné podmínky pro prohlubování odbornosti, organizuje a zabezpečuje profesní přípravu a speciální kurzy spadající pod Program celoživotního vzdělávání.

1.5.5 Střední odborná učiliště

Střední odborná učiliště jsou školy zřizované osobám ve výkonu vazby, nebo výkonu trestu odnětí svobody a zabývají se především vzděláváním těchto osob v rozsahu středního odborného učiliště.

1.5.6 Zotavovny Vězeňské služby ČR

Zotavovny Vězeňské služby ČR jsou zařízení, která plní funkci rekreační a rehabilitační. Jejich hlavní činností je poskytování ubytovacích a stravovacích služeb pro příslušníky a občanské pracovníky Vězeňské služby ČR. Organizují se zde preventivní rehabilitace, pracovní a služební akce a rekreační pobyty pro zaměstnance Vězeňské služby a pracovníky v resortu Ministerstva spravedlnosti ČR. Zotavovny plní také hospodářskou činnost, která se zaměřuje především na rekreaci výše uvedených pracovníků a jejich rodinných příslušníků.

1.6 Historie vězeňství a věznění na našem území

Bakalářská práce popisuje představení vězeňského systému v České republice a snahu o převýchovu, zvyšování vzdělanosti a resocializaci vězňů. V následujících odstavcích je shrnuta stručná historie, která se věnuje této problematice na našem území a především tomu, jak se vyvíjelo pojetí trestu.

Prvním trestním opatřením již od dávnověku bylo zvykové právo, které mohlo postrádat jednoznačné formulace a také nemuselo být písemně zachyceno. Nejednalo se o přesně daný zákon a normu, ale v dřívější společnosti bylo zvykové právo ustáleno, určitým způsobem upravovalo chování lidí a odlišovalo toto chování od jevů, které bylo nutno potlačit a případně sankcionovat. Pokud se jednalo o trestání viníka, udělovaly se mu tresty a pokuty. To, v jaké výši, rozhodovalo, za jaký čin je trestán, například oproti zabití muže, byl požadován větší trest za zabití ženy, těhotné ženy nebo dítěte. Trestalo se zabitím, mrzačením, kastrací. Později při trestání hrála velkou roli autorita vládce. Ten se společně se svou družinou podílel na rozhodování, kdy lze spáchaný čin tolerovat, a kdy je za něj naopak třeba řádně potrestat. Panovník tak měl nejvyšší soudní moc rozhodovat o odsouzených. Jeho rozhodování bylo ale ovlivněno jeho zájmy, postavením a kruté nepřiměřené tresty, byly považovány za záruku, která má okolí odradit od páchaní trestných činů.

Příchod misionářů Konstantina a Metoděje, nevedl pouze k založení písemností. Misionáři s sebou přinesli i soupisy jednotlivých norem, vycházejících z křesťanství, které upravují chování. Konstantin také upravil a přeložil civilní zákoník, který nejenže nesl seznam určitých přestupků, ale uváděl i způsob, jakým má za ně být trestáno. Co se týče charakteristiky věznic, bylo to místo pod zemí, tmavé, zpustlé, hrůzyplné. Vina se také zjišťovala pomocí tzv. ordálů neboli božích soudů, které se využívaly v krajních situacích při zjišťování důkazů, kdy nebylo jisté, zda osoba daný čin spáchala, či nikoli. V dobách dřívějších nebyla považována možnost nápravy odsouzených za správnou, ale i přesto nastalo krátké období, kdy se zrušil trest smrti. Církev tento trest vylučovala a podporovala trest za nejvyšší prohřešek odnětí svobody nebo vyloučení z církve. Bohužel to netrvalo dlouho a opět se začaly používat i tresty hrdelní.

I v pozdějších dobách měl stále soudní moc rozhodovat o trestech panovník, členové jeho družiny, což byli pravděpodobně předchůdci dnešních pracovníků vojenské služby. Ti dostávali od panovníka určité výhody za své služby. Tresty odnětí svobody ve věznících ale nebyly běžné, panovník využíval spíše pokuty a tělesné ublížení. Takové represivní tresty měly mít účinek ihned po vynesení rozsudku, jak na viníka, tak na společnost. Zajistil se tak vyšší respekt k právu a autoritě vrchnosti. Trestání bylo ale stále chápáno jako projev msty a snahou co nejvíce poškodit pachatele. Tato skutečnost se změnila až ve chvíli, kdy si společnost začala uvědomovat, že pokud se nezačne sama snažit podporovat, chránit, vzdělávat a vychovávat své členy k odpírání zločinu, nenastane žádná změna. Za počátky

vězeňství na našem území můžeme tedy považovat až 18. století, které vystřídalo pouhé krátkodobé věznění osob.

I přes změnu v systému a větší popularitu vězeňství nesl v 18. století stále veškerou moc jak zákonodárnou, výkonnou i soudní panovník, nebyl nikým kritizován a měl veškerá práva a možnosti. Moc rozhodování ve věcech věznictví se ale později přenesla do rukou ministerstva spravedlnosti. Druh trestu závisel na závažnosti prohřešku. Nejčastějším trestem byla smrt oběšením, dále celoživotní uvěznění nebo věznění od půl roku do 20 let. Trestanci za své prohřešky ve věznicích dostávali různé druhy trestů, jako například přidělení těžší práce, odepření ranní polévky, spánek na tvrdém lůžku, samovazba, temnice nebo půst jen o chlebu a vodě. Velkou změnou ale byly vězeňské školní třídy, které sloužily pro negramotné odsouzené nebo pro získání, doplnění a rozšíření vědomostí. Nově byly budované i spolky, které pomáhaly se znovu začleněním bývalých vězňů do společnosti. Významnou osobností v období druhé poloviny 19. století byl reformátor českého vězeňství František Josef Řezáč, který zastával názor, že trest za méně závažný čin by měl být prováděn před zraky veřejnosti a dosáhnout tak nápravy jedince například při vykonávání veřejně prospěšných prací. Vyzdvihoval také důležitost výchovy a nápravy delikventů během věznění.

Se vznikem Československého státu přišlo také vyspělejší demokratické řízení a větší důraz na práva vězněných osob. Dařilo se, jak vzdělávat nový vězeňský personál, tak provozování technik ohledně náprav delikventů (Uhlík 2006).

2 Speciální pedagogika

Pro pochopení profese speciálních pedagogů ve vězeňství si nejprve vysvětlíme, čemu se speciální pedagogika věnuje a na co se zaměřuje. Speciální pedagogika je věda, která se zabývá vývojem, výchovou a vzděláváním osob, které mají speciální vzdělávací potřeby, nezávisle na jejich věku. Zaměřuje se na jedince, který má určité postižení se zdravotním nebo sociálním znevýhodněním. Věnuje se rozvoji tohoto jedince v co nejvyšším rozsahu, dále metodám a cílům, které jsou žádoucí při výchovně vzdělávacím procesu.

Speciální pedagogika zaměřující se na oblast poruch chování a emocí, kam spadají i jedinci, kteří porušují svým chováním společenské normy a musí být umístováni do zařízení k jejich nápravě, se nazývá etopedie. Tato speciálně pedagogická podoblast má za úkol vést

jedince s poruchami chování a emocí k chování mravnímu a společensky žádoucím (Švarcová 2012).

Speciální pedagogika patří mezi významné pedagogické disciplíny a je důležité uvést nejprve obecnou definici pedagogických pracovníků, kam spadá i pedagog speciální, kterému se budeme věnovat v následujících kapitolách. Dle zákona č. 563/2004 Sb., § 2, odst. 1, *je pedagogický pracovník ten, kdo koná přímou vyučovací, výchovnou, speciálně pedagogickou nebo pedagogicko-psychologickou činnost přímým působením na vzdělávaného. V průběhu tohoto procesu se uskutečňuje výchova a vzdělávání na základě zvláštního právního předpisu.*

Speciální pedagog

Nyní se dostáváme k definici pozice speciálního pedagoga, který získává dle § 18 zákona 563/2004 Sb., *o pedagogických pracovnících a ve změně některých zákonů, odbornou kvalifikaci vysokoškolským vzděláním získaným studiem v akreditovaném magisterském studijním programu v oblasti pedagogických věd zaměřené na speciální pedagogiku, zaměřené na pedagogiku předškolního věku nebo na přípravu učitelů základní školy nebo na přípravu učitelů všeobecně-vzdělávacích předmětů střední školy nebo na přípravu vychovatelů a doplňujícím studiem k rozšíření odborné kvalifikace uskutečňovaném vysokou školou, nebo studijního oboru pedagogika a doplňujícím studiem k rozšíření odborné kvalifikace uskutečňovaném vysokou školou* (Zákon č. 563/2004 Sb., § 18).

Penitenciární pedagogika

Abychom lépe pochopili zaměření speciálního pedagoga ve vězeňství, je vhodné se zaměřit na penitenciární pedagogiku, což je pedagogická věda, která zkoumá výchovu a vzdělávání osob, které jsou odsouzené k výkonu trestu odnětí svobody. Penitenciární pedagogika se zaměřuje především na výchovnou funkci u osob při výkonu trestu odnětí svobody a zákonitosti procesu penitenciárního působení na všechny kategorie odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody. Obecným cílem této oblasti je výchova jedinců v souladu se zásadami obecné pedagogiky (Sochůrek 2008).

Dle Sochůrka (2007a, s. 40) je penitenciární pedagogika aplikovaná pedagogická disciplína, která se věnuje všem formám, metodám, abnormalitám či způsobům u vzdělávacího nebo výchovného působení na klienty.

2.1 Speciální pedagog ve vězeňství

V této kapitole představíme roli speciálního pedagoga, který je, jak bylo již zmíněno v úvodu bakalářské práce, pracovníkem odborného zacházení ve vězeňství. Dále se seznámíme s jeho úkoly a charakteristikou. Speciální pedagog je odborný zaměstnanec, který zodpovídá u svěřených klientů za odbornou úroveň při práci s programy zacházení. Rozděluje práci vychovatelů a pedagogů volného času v oddílech. Společně s ostatními pracovníky je zodpovědný za odborné vedení jednotlivců. Provádí a zpracovává přehledy aktivit spadajících pod programy zacházení, dále rozděluje jednotlivé odsouzené k aktivitám, kterých se mají účastnit. Pracuje s klienty a navrhuje jejich umístění na pracovní pozice. Zprostředkovává vzdělávání a rekvalifikace a celkově se zajímá o zvyšování vzdělanosti u odsouzených. Nabízí také individuální péči pro odsouzené, kteří potřebují jeho pomoc a nacházejí se ve špatném psychickém stavu. Podílí se na rozhodování o odsouzeném z pedagogického hlediska, jako je například přerušování výkonu trestu odnětí svobody, dočasný pobyt nebo různé druhy akcí konaných mimo věznici (Sochůrek 2008, s. 65).

Nyní se dostáváme k výkonu profese speciálních pedagogů, a to na oddělení výkonu vazby a na oddělení výkonu trestu odnětí svobody.

2.1.1 Speciální pedagog oddělení výkonu vazby

Speciální pedagog oddělení výkonu vazby je dle § 13 nařízení č. 5/2016 generálního ředitele Vězeňské služby České republiky odborným zaměstnancem oddělení výkonu vazby. Jeho hlavním zaměřením je oblast pedagogických aspektů při výkonu vazby, a to z hlediska všech zainteresovaných osob. Je bezprostředně podřízený zástupci vedoucího oddělení výkonu vazby.

Úkoly speciálního pedagoga oddělení výkonu vazby

Speciální pedagog odpovídá za odbornou úroveň zacházení s obviněnými při výkonu vazby a potřebnou míru individualizace zacházení. Má na starost odbornou úroveň speciálně výchovných, vzdělávacích, pracovních a zájmových aktivit. Komplexně se věnuje a řeší obtížné konflikty a rizikové situace, které jsou spojeny s trestním řízením. Speciální pedagog na oddělení výkonu vazby provádí také poradenskou a výchovnou činnost. V neposlední řadě se snaží obviněné motivovat k řádnému vedení života v souladu se zákonem a společností (Nařízení č. 5/2016, § 13, § 14).

Speciální pedagog se při plnění úkolů věnuje především

- Mladistvým obviněným s cílem zmírnit negativní dopad jejich izolace a zvýšit pravděpodobnost jejich řádného života po návratu do občanské společnosti a vytvořit předpoklady k pozitivnímu návyku trávit smysluplně volný čas po dobu výkonu vazby způsobem, který neodporuje účelu výkonu vazby a běžným normám občanského soužití, prosazuje a zabezpečuje oprávněné zájmy mladistvých obviněných.
- Zabezpečení výkonu povinné školní docházky mladistvému obviněnému.
- Prohlubování osobní znalosti o jemu svěřených obviněných na oddíle.
- Zkoumá skupinovou atmosféru a sociální vztahy v jednotlivých celách i ostatních ubytovacích prostorech a v celé svěřené skupině.
- Dohlížení na umístování mladistvých obviněných dle zásad bezpečnosti.
- Úzké spolupracuje s vrchními dozorci, inspektory dozorcí služby, dozorci při zabezpečování výkonu vazby a s příslušníky oddělení vězeňské stráže vykonávajícími předvádění a vycházky mladistvých obviněných.
- Vedení průběžných záznamů o chování mladistvého obviněného v průběhu výkonu vazby a při realizaci aktivit v informačním systému, vyjadřuje své názory k návrhům na uložení kázeňského trestu mladistvým obviněným a dbá, aby byl tento trest uložen s ohledem na výchovný účinek a s přihlédnutím k individuálním vlastnostem mladistvého obviněného.
- Odpovídá a věnuje se opatřením, která vedou k předcházení a včasnému odhalování všech forem násilného a jiného protiprávního jednání, majícího za následek újmu na zdraví mladistvého obviněného nebo ohrožení účelu vazby.
- Zúčastnění se pravidelných jednání komise pro umístění nebo přemístění mladistvého obviněného do jiného oddělení.
- Zabezpečuje dle odborných doporučení zvýšenou individuální péči o mladistvé obviněné v krizových psychických stavech a se závažnějšími sociálními problémy.
- Zpracovává aktuální seznam všech preventivně výchovných, vzdělávacích, zájmových a sportovních aktivit pro obviněné ve věznici ve spolupráci s ostatními zaměstnanci oddělení.
- Rozpracovává plány jednotlivých programů pro obviněné do měsíčních či týdenních plánů s přesnými informacemi o konané aktivitě.
- Věnuje se metodickému usměrňování pedagogů volného času, kteří se podílejí na realizaci preventivně výchovných, vzdělávacích, zájmových a sportovních programů

pro obviněné.

- Na základě svého odborného zaměření a místních podmínek se věnuje a osobně vede aktivity z oblasti preventivně výchovných nebo vzdělávacích programů.
- Skladbě knihovního fondu a výběru dalších médií z hlediska vhodnosti k cíli zacházení.
- Podílí se na výběru obviněných k zařazení do práce.
- Spolupráci s vrchními dozorci při zpracování hodnocení obviněných na základě dožadání orgánů činných v trestním řízení (zejména u tzv. problémových jedinců).
- Spolupodílí se na zkoumání příčin vzniku mimořádných událostí ve vztahu k obviněným a navrhuje z pedagogického hlediska odpovídající opatření směřující k jejich řešení, prevenci a celkovému odstranění nebo omezení.
- Podílí se na rozhodování o zařazení obviněných do seznamu objektů možného napadení či ohrožení, dále se podílí na vyhledávání konfliktních a psychicky labilních obviněných.
- Realizaci svěřené kázeňské pravomoci (Nařízení č. 5/2016, § 13, § 14).

2.1.2 Speciální pedagog oddělení výkonu trestu

Speciální pedagog oddělení výkonu trestu je dle § 38 nařízení č. 5/2016 generálního ředitele Vězeňské služby České republiky odborným zaměstnancem oddělení výkonu trestu. Jeho činnost je zaměřena zejména na oblast pedagogických aspektů výkonu trestu, a to z hlediska všech zúčastněných (odsouzených i zaměstnanců). Speciální pedagog se přímo podřizuje a zodpovídá zástupci vedoucího oddělení výkonu trestu.

Úkoly speciálního pedagoga na oddělení výkonu trestu

Speciální pedagog oddělení výkonu trestu zodpovídá u svěřených odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody za odbornou úroveň provedení programu zacházení u odsouzených. Ve spolupráci s ostatními odbornými zaměstnanci garantuje úroveň odborného zacházení s jednotlivými odsouzenými v návaznosti na jejich komplexní zprávy (Nařízení č. 5/2016, § 38, § 39).

Speciální pedagog oddělení výkonu trestu plní při práci s odsouzenými zejména tyto úkoly

- Zpracovává v rámci naplňování účelu výkonu trestu a na základě podkladů od ostatních zaměstnanců oddělení výkonu trestu souhrnný plán zacházení s odsouzenými na období jednoho roku, který při zachování zásad vnější a vnitřní diferenciaci pro jednotlivé kategorie odsouzených obsahuje zejména cílové skupiny odsouzených, jednotlivé

aktivity rozřazené do konkrétních druhů programů zacházení, včetně personálního, technického, materiálního a finančního zajištění.

- Provádí komplexní speciálně-pedagogickou diagnostiku a zpracovává tak pedagogické posouzení v rámci komplexní zprávy, včetně její aktualizace s příslušným doporučením programu zacházení, který posléze stanovuje.
- Zpracovává aktuální seznam všech aktivit programu zacházení pro odsouzené ve věznici ve spolupráci s ostatními zaměstnanci oddělení výkonu trestu, v rámci měsíčního nebo týdenního plánu, přehled jednotlivých aktivit programu zacházení a stanovuje osobní odpovědnost za jejich realizaci s určením místa a času, ve spolupráci s ostatními odbornými zaměstnanci stanovuje konkrétní programy zacházení jednotlivým svěřeným odsouzeným a podílí se na vyhodnocování jejich účinnosti.
- Podle svého odborného zaměření a místních podmínek vede nejméně jednu aktivitu programu zacházení z oblasti speciálních výchovných nebo vzdělávacích aktivit týdně, které jsou zaměřeny především na oblast příčin a důsledků páčání trestné činnosti.
- Podporuje kladné a žádoucí postoje a dovednosti, které odsouzeným pomohou k návratu do společnosti a umožní vést po propuštění řádný soběstačný život.
- Pozoruje jednotlivé odsouzené a jejich zájem v programu zacházení, dále změny v jejich chování, přičemž vhodné změny podporuje a upevňuje.
- Podílí se na zpracování průběžného hodnocení programu zacházení.
- Usměňuje metodicky v rámci své odbornosti vychovatele a pedagogy volného času v oblasti přípravy a vedení jednotlivých aktivit.
- Zúčastňuje se aktivně jednání poradních orgánů ředitele věznice včetně poradny drogové prevence, podílí se na posouzení odsouzeného v rámci činnosti odborné komise k umístění do stupně zabezpečení a k jeho změně, předkládá odborné názory a stanoviska k přeřazování odsouzených v rámci vnitřní diferenciaci, v návaznosti na změny v chování a jednání jemu svěřených odsouzených navrhuje umístění odsouzených do jednotlivých druhů oddílů.
- Podílí se na rozhodování o zařazení odsouzených do seznamu objektů možného napadení či ohrožení a vytipování konfliktních a psychicky labilních odsouzených.
- Spolupracuje se sociálním pracovníkem a zákonným zástupcem mladistvého při řešení budoucnosti a přípravy mladistvého na povolání, podílí se na výběru odsouzených k zařazení do pracovních aktivit, vzdělávacích aktivit a rekvalifikace, zabezpečuje všeobecné a odborné vzdělávání odsouzených v případě, že ve věznici není zřízeno

školské vzdělávací středisko.

- Je odborným garantem skladby knihovního fondu a výběru dalších médií z hlediska vhodnosti specifiky programů zacházení a účelu výkonu trestu.
- Nabízí pedagogické pohovory nebo odborné poradenství na základě impulzu ze strany odsouzených, zaměstnanců či vlastních postřehů v souladu s povahou daného případu.
- Spolupodílí se na zkoumání příčin vzniku mimořádných událostí ve vztahu k vězněným osobám.
- Navrhuje z odborného pedagogického hlediska příslušná opatření vedoucí k nápravě, řešení, prevenci nebo odstranění (Nařízení č. 5/2016, § 38, § 39).

3 Programy zacházení

Pro pochopení práce a možností speciálních pedagogů je velmi potřebné vysvětlení programů zacházení, které tvoří základ pro dosahování požadovaných změn u jednotlivých vězňů. Programy zacházení představují náplň času stráveného v izolovaném prostředí věznice a mají nenahraditelnou roli při vytváření pozitivních návyků. Žádný z programů zacházení by ale nemohl správně fungovat a být účinným i do budoucna, nebýt motivace a vhodné komunikace mezi odsouzeným a speciálním pedagogem.

3.1 Program zacházení s mladistvými vězni

Mladiství vězni jsou skupina jedinců ve věku mezi 15 až 18 roky. Programy zacházení s mladistvými vězni se zaměřují především na převýchovu a resocializaci, tedy znovu začlenění se do společnosti, u mladistvých již ve výkonu vazby a nečekat až na výkon trestu odnětí svobody, kdy se již může u mladistvého delikventa více rozvinout nežádoucí chování. Cílem programu zacházení s mladistvými je zabezpečit diferencovaný a individuální přístup. Je tak velmi důležité odstranit nebo alespoň zmírnit negativní účinky izolace této skupiny od společnosti. Do programů zacházení spadá řada aktivit, jako jsou například činnosti pracovní, vzdělávací, tělovýchovné, rekreační a zájmové, popřípadě je možný sociální výcvik a odstraňování funkční negramotnosti (Mařádek 2003, s. 60).

3.2 Program zacházení s odsouzenými

Programy zacházení jsou dle Mařádka (2003, s. 61) chápány jako základní forma cílevědomého a souhrnného působení na jedince ve výkonu trestu odnětí svobody. Program zacházení se vytvoří pro každého jednoho odsouzeného, který má trest delší než 3 měsíce.

Na programu zacházení se podílejí vychovatelé a specialisté. Za programy zacházení ručí speciální pedagog, který spolupracuje s vychovateli a dalšími specialisty.

Dle § 41 zákona 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, se setkáváme s programem zacházení, který se zpracovává na základě souhrnné zprávy o odsouzeném s přihlédnutím k délce trestu, charakteristikou osobnosti a příčinami trestné činnosti. Komplexní zpráva je shrnutím výsledků z vyšetření psychologického, pedagogického, sociálního, případně lékařského posouzení, hodnocení rizik a potřeb a jiných dostupných materiálů k osobě odsouzeného, její obsah je důvěrný (Zákon č. 169/1999 Sb., § 41).

K vytvoření programu zacházení je třeba dbát několika zásad:

- Individuální přístup a respekt vůči odsouzeným. Dbát na jejich osobnostní zvláštnosti, psychické vlastnosti, temperament, charakter, ...
- Motivace, kdy je nutné zohlednit osobnost jedince a motivovat ho oblíbenými aktivitami, zájmy, rodinou a rodinnými či osobními plány v budoucnosti mimo vězení.
- Přiměřenost a požadování pouze takových nároků, které jsou přiměřené a přijatelné jeho schopnostem, kapacitě, vzdělání a vůli.
- Komplexnost, kdy je potřebné vytvoření ucelených soustav návyků a postojů, které má odsouzený přijmout za své a změnit tak návyky a postoje společensky nežádoucí.
- Zpětná vazba, pozorování vězně, pohovory s ním, návštěvy, projev v soukromí, v kolektivu, při terapii, při sociálně psychologickém výcviku.
- Cílevědomost, kdy je nutné, aby se program zacházení zaměřoval přímo k jasně stanovenému, odpovídajícímu a reálnému cíli s ohledem na osobnost jedince, získané informace o něm, jeho minulosti zkušenostem.
- Systematičnost a působení na vězně musí být realistické, uspořádané a srozumitelné.
- Soustavnost, která je spojená s aktivitami souvisejícími s danými cílem, kterých se z dlouhodobého hlediska má dosáhnout společně s žádoucími změnami v chování.
- Perspektivnost, kdy musí mít odsouzený jistotu, že programy zacházení mají nějaký smysl a nějaký výhled do budoucna (Paukertová in Sochůrek 2007b, s. 46).

V programech zacházení se dle Mařádka (2003) zaměřují pracovníci na konkrétně formulovaný cíl působení na odsouzeného jedince, na metody zacházení s touto osobou, které mají směřovat k dosažení stanovených cílů, na způsob a četnost hodnocení. Součástí programu zacházení je určení správného druhu aktivit pro odsouzeného, jeho účasti na pracovních

aktivitách, možnost vzdělávání nebo jiné činnosti, které mají za úkol nasměrovat jedince a vytvořit podmínky k soběstačnému životu v souladu se společenskými normami.

Dle Paukertové (in Sochůrek 2007b) se programy zacházení a jejich cíle neorientují pouze na odchod z věznice do společnosti, kde má jedinec zastávat společensky uznávané hodnoty a normy, ale vidí jejich význam také v oblasti vězeňství, kdy programy zacházení vycházejí z celkového chování a mohou se stát potřebné jak pro motivaci psychologickou, tak i sociologickou, která ovlivňuje jejich kladnou přizpůsobivost uvnitř vězeňského prostředí. Tyto programy kromě vytváření žádoucího chování odsouzených mohou napomoci k lepší komunikaci mezi odsouzeným a vězeňským personálem.

Sochůrek (2007b) považuje za hlavní všeobecný cíl programu zacházení vytvoření předpokladů pro úspěšnou reintegraci, tedy znovu začlenění do společnosti s přijetím nových pozitivních postojů a návyků.

Dle vyhlášky č. 345/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů ve znění pozdějších předpisů, konkrétně § 36, se zaměřuje na programy zacházení a jednotlivé aktivity nabízené odsouzeným. Jedná se především o tyto aktivity:

- pracovní aktivity,
- vzdělávací aktivity,
- speciální výchovné aktivity,
- zájmové aktivity,
- oblast utváření vnějších vztahů.

Pracovní aktivitou programu zacházení je chápáno zaměstnávání a práce potřebná k zajištění každodenního provozu věznice dle § 32 odst. 2, zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů. Mezi pracovní aktivity dále řadíme pracovní terapie, které jsou vedeny odbornými zaměstnanci Vězeňské služby ČR.

Vzdělávacími aktivitami programu zacházení se rozumí vzdělávání, které organizuje či uskutečňuje Střední odborné učiliště, dále vzdělávání vedené či kontrolované zaměstnanci oddělení výkonu trestu kam patří oddělení výkonu vazby a výkonu trestu a v neposlední řadě vzdělávání v korespondenčních kursech, nebo na základních, středních, vyšších odborných nebo vysokých školách v České republice.

Speciálními výchovnými aktivitami programu zacházení jsou činnosti typu sociální, speciální pedagogické, psychologické a terapeutické působení vedené zaměstnanci s potřebným odborným vzděláním, zaměřené zejména na oblast příčin a důsledků páchaní trestné činnosti, rizika a kriminogenní potřeby, osobnost odsouzeného, nebo změnu postojů, myšlení a chování odsouzeného.

Zájmové aktivity programu zacházení jsou formy individuální či skupinové zájmové činnosti, kterou organizují a řídí odborní zaměstnanci. Tyto aktivity podporují v souladu s účelem výkonu trestu schopnosti, vědomosti a sociální dovednosti odsouzených. Zájmové aktivity se specializují především na rozvoj kulturních, sportovních, jazykových a rukodělných zájmů a zálib (Vyhláška č. 345/1999 Sb., § 36).

Jednotlivé výše uvedené aktivity, využívané vězni během výkonu trestu odnětí svobody nebo výkonu vazby, spadají pod programy zacházení. Dle vyhlášky č. 345/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů ve znění pozdějších předpisů, se programy zacházení dělí do 5 hlavních stupňů následovně:

3.2.1 Program minimálního zacházení

Stanoven odsouzeným s nízkými riziky. Tento typ programu se zaměřuje především na aktivity pracovní a zájmové. Program minimálního zacházení je charakteristický menší mírou odborné intervence.

3.2.2 Program standardního zacházení

Stanovuje se odsouzeným se středními až vysokými riziky a zaměřuje se na aktivity pracovní a vzdělávací. Pro program standardního zacházení je typická střední míra odborné intervence a obecně cílené činnosti.

3.2.3 Program speciálního zacházení

Týká se především odsouzených s vysokými až velmi vysokými riziky. Pro jedince spadající do tohoto programu se určují především aktivity speciálně výchovné a vzdělávací. Charakteristická je větší míra odborné intervence a speciálně výchovné činnosti.

3.2.4 Program výstupního zacházení

Využívá se u odsouzených, u kterých je důležitá příprava na život po propuštění z věznice, vzhledem k délce trestu či potřebě pomoci při vytvoření příznivých podmínek

k soběstačnému způsobu života. Součástí tohoto programu jsou aktivity volnočasové či zájmové.

Výše uvedené programy se vytvářejí individuálně a lze je kombinovat. Pokud je to možné, odsouzený si může z nabízených programů vybrat, po přijetí konkrétního programu zacházení ho odsouzený stvrdí svým podpisem. Pokud ale odsouzený odmítne přijmout stanovený program zacházení, je zařazen do programu základního motivačního zacházení.

3.2.5 Program základního motivačního zacházení

Klade důraz především na dodržování pořádku a bezpečnosti. Tento program má za úkol, jak je patrné již z názvu, motivovat odsouzeného k pozitivním změnám chování a postojů. Aktivity se volí pracovní, dle zdravotního stavu odsouzeného.

Shromážděný materiál o odsouzeném by měl obsahovat základní informace jak o jeho osobním životě, tak o trestném činu, případně o trestné činnosti spáchané v minulosti. Dále by měl získaný materiál o dané osobě obsahovat druh uloženého trestu, lékařská doporučení a informace o nutných omezeních, která jsou potřeba dodržovat vzhledem ke zdravotnímu stavu odsouzeného, v souvislosti s aktivitami, kterých se odsouzený během výkonu trestu odnětí svobody účastní. V souvislosti se zdravotním vyšetřením je důležitá také psychická charakteristika dané osoby, její postoje ke spáchanému trestnému činu a názory na daný trestný čin. Nemělo by se také zapomínat na anamnézu, především sociálního rázu. V neposlední řadě je důležité se zmínit o potížích, problémech a různých překážkách, které by v začátcích výkonu trestu odnětí svobody mohly bránit v nápravě a reintegraci do společnosti (Graf in Hála 2006).

Program zacházení by dle Hály měl obsahovat časově rozvržený sled vhodných činností sledujících dosažení žádoucích cílů, tj. pozitivních změn v chování a osobnosti odsouzeného. Změny by měly přijít alespoň v oblastech práce, vzdělávání, v aktivitách ve volném čase a terapii nebo poradenství (Hála 2006).

Moderním, humánním, vědeckým zdůvodněním trestu jako společenské obrany je společenská potřeba uzpůsobit, resocializovat, reedukovat jedince tak, aby byli schopni se vyvarovat recidivy, dosáhnout u nich změn v chování z asociálního na chování společensky přijatelné a žádoucí (Mezník, aj. 1995). Dle Čírtkové (2006) toto souvisí i s odmítáním společenských pravidel, protože jen zřídka jsou u těchto lidí chápána jako důležitá. Každý lidský jedinec se v životě rozhoduje a nějak jedná, ať už v osobním životě, nebo pracovním.

Svá rozhodnutí uskutečňuje na základě úsudku, který mu napovídá danou věc provést. Dané rozhodnutí ale velmi často nesouvisí s pravdivými informacemi a je založeno na nereálných základech. Z toho vyplývá, že daná rozhodnutí nemusí být vždy správná.

Reedukace, resocializace a náprava je zaměřena přímo na odsouzeného, s pozitivním působením dosahovat žádoucích změn v jeho chování a zvýšení smyslu pro odpovědnost. Stěžejní je, pomocí programů zacházení, se snažit o vytvoření kladných etických postojů, návyků spojených se vztahem k práci. Důležité je také zamezit nepřizpůsobivosti a nezpůsobilosti odsouzených ve společnosti, které také souvisí s odstraňováním návyků a závislostí, které jsou škodlivé jak pro jedince, tak pro celou společnost (Mezník, aj. 1995).

Působení na tyto osoby musí být vždy komplexní, dlouhodobé a individuální. Cílem působení speciálních pedagogů by mělo být nastolení psychické pohody a sociální adaptace. Důležitým faktorem pro dosahování těchto změn je ochota spolupracovat ze strany klienta, a ne pouze ze stran speciálních pedagogů, jiných odborných zaměstnanců, nebo rodiny. Pro resocializaci je důležité odstranění problémů, které souvisejí s mezilidskými vztahy, nastolení řádu a osvojení si pravidel společnosti a vhodnou komunikaci s lidmi (Vágnerová 2004).

Empirická část

Empirická část této bakalářské práce se zabývá speciálními pedagogy, kteří svou profesi vykonávají v oblasti vězeňství na území České republiky. Počátečním impulzem pro tvorbu bakalářské práce na toto téma se může považovat první zkušenost a kontakt se speciálními pedagogy ve vězeňství. Práce těchto pracovníků v dané oblasti je poměrně nedocenená a v široké společnosti se o ní málo ví i přesto, že je tak důležitá, jak pro odsouzené a obviněné, tak pro společnost a spoluobčany, kterým tito pracovníci pomáhají zajistit bezpečí a snižují pravděpodobnost opakovaného páchaní trestné činnosti. Z tohoto důvodu bylo zvoleno právě toto téma a průzkumné otázky, aby bylo lépe pochopeno o jak důležitou profesi se jedná. Pro průzkumné šetření byla použita dotazníková metoda šetření.

4 Cíl bakalářské práce

Cílem bakalářské práce je zjistit a popsat, jakými metodami a technikami pracuje speciální pedagog s vězněnými osobami během výkonu trestu odnětí svobody a jaké efekty lze u daných metod a technik očekávat.

Jakým způsobem tedy mohou speciální pedagogové působící ve vězeňství ovlivnit průběh výkonu trestu odnětí svobody a výkonu vazby a jakých změn lze jejich působením dosáhnout a dojít k žádoucímu chování u jedinců obviněných či odsouzených. Nedílnou součástí je také zjistit, co je stěžejní pro co nejlepší výsledky a nápravu klientů.

Hlavním účelem je pochopit práci speciálních pedagogů a nahlédnout tak alespoň pomocí této bakalářské práce do uzavřeného systému vězeňství a uvědomit si, jak důležitou roli tito odborní pracovníci vykonávají. S cílem zjistit co nejvíce o práci speciálních pedagogů byl vytvořen dotazník, který mělo možnost vyplnit větší množství respondentů, a mohly být porovnány jejich názory a pohledy na danou problematiku. Z důvodu většího zisku informací byla zvolena kvantitativní metoda výzkumu, která se také osvědčila při sběru dat pomocí online dotazníkového šetření z důvodu pandemického omezení pohybu a shromažďování osob. Cílem bakalářské práce je zjistit používané metody a možnosti speciálních pedagogů a pomocí dotazníků se vyskytla příležitost získat tyto informace od co nejvíce respondentů po celé České republice.

4.1 Formulované otázky průzkumu

Za účelem provedení průzkumu byly stanoveny tyto otázky:

1. Jaké změny zaznamenává speciální pedagog u vězňů v průběhu výkonu trestu odnětí svobody, se kterými pracuje?
2. Jakým způsobem může speciální pedagog připravit vězněného na přechod z výkonu trestu odnětí svobody do mimovězeňského života?
3. Jaká je nabídka aktivit a programů pro vězně při výkonu trestu odnětí svobody připravovaných speciálním pedagogem?

4.2 Použitá metoda průzkumu

Při tvorbě empirické části byl využit kvantitativní průzkum pomocí sběru dat prostřednictvím dotazníku, který byl rozeslán mezi speciální pedagogy působící ve věznicích a vazebních věznicích na území České republiky. Jak bylo již zmíněno v předcházející kapitole, dotazník byl pro účel splnění cíle a zodpovězení průzkumných otázek zvolen z důvodu zisku většího množství odpovědí od více respondentů. Později se zvolená metoda ukázala jako správná, protože speciální pedagogové působící ve vězeňství jsou velmi časově vytíženi a společně se situací která kvůli pandemickému stavu nastala, by byl velmi obtížný sběr dat jiným než tímto způsobem v požadujícím množství a kvalitě. Dalším důvodem byla také obtížná realizace osobního setkávání, kdy bývá časově náročné dostat oficiální povolení od jednotlivých ředitelů pro vstup do věznice a mít možnost osobního kontaktu se speciálními pedagogy. Během nouzového stavu, který přerušovaně probíhá od března 2020 je uzavřený systém vězeňství nepřístupný ještě více a snižují se tak i možnosti realizace jiné metody sběru dat. Zároveň bylo již od začátku zřejmé, že průzkumu se bude účastnit více speciálních pedagogů z věznic a vazebních věznic z celé České republiky a rozeslání on-line dotazníků se při tomto požadavku zdál jako nejlepší a nejrychlejší způsob, který zabezpečí zisk odpovědí i od respondentů, za kterými by bylo obtížné nebo dokonce nemožné se osobně dostat.

Zvolena metoda se jevila před obdobím pandemie i během ní jako správná. Z časového hlediska lze také spatřit pozitiva, protože jak bylo již zmíněno, čas, který speciální pedagogové mají se snažit využít při práci s klienty na maximum a dotazník, který jim byl pomocí on-line odkazu zaslán je připravil přibližně o 10 minut jejich vzácného času.

Při tvorbě empirické části a výběru metody sběru dat bylo ale potřebné uvědomit si nejen výhody ale také nevýhody dotazníkové šetření. Neosobní zisk dat přináší jistá omezení,

kteřá jsou viditelná při nemořnosti dovysvětlit otázky, z důvodu jejich uzavřenosti. Odpovědi nejsou doprovázené neverbálními projevy, které jsou při osobním setkání zřejmé a dokreslují jednotlivé výpovědi. Získaná data nemusí být konkrétní a lze některé detaily přehlédnout.

Šetření se účastnilo 20 speciálních pedagogů z různých věznic na našem území, což se dá považovat za úspěch, při faktu, že tato profese není nadměrně početně zastoupena. Dotazník byl nejprve předložen vedoucímu této práce, který do nedávna pracoval jako speciální pedagog, a na základě jeho připomínek a rad byl následně upraven a zpracován.

4.2.1 Průběh šetření a popis zkoumaného vzorku

Šetření proběhlo v internetovém prostředí pomocí on-line dotazníků, které byly formou hypertextového odkazu rozesílány jednotlivým speciálním pedagogům do věznic a vazebních věznic po celé České republice. Dotazníky byly respondentům rozeslány koncem března 2021 a v průběhu prvního dubnového týdne bylo požadovaných 20 dotazníků vyplněno. Rozesílání dotazníků elektronickou formou lze považovat za časově přijatelnější, a především v této nelehké době, kdy nejsou velké možnosti k osobnímu setkávání, se vyplatilo využít této on-line platformy.

Veškeré zjištěné informace a získaná data se nevztahují na všechny pracovníky této profese v České republice, ale pouze na tuto určitou skupinu respondentů, kteří se dotazníkového šetření účastnili.

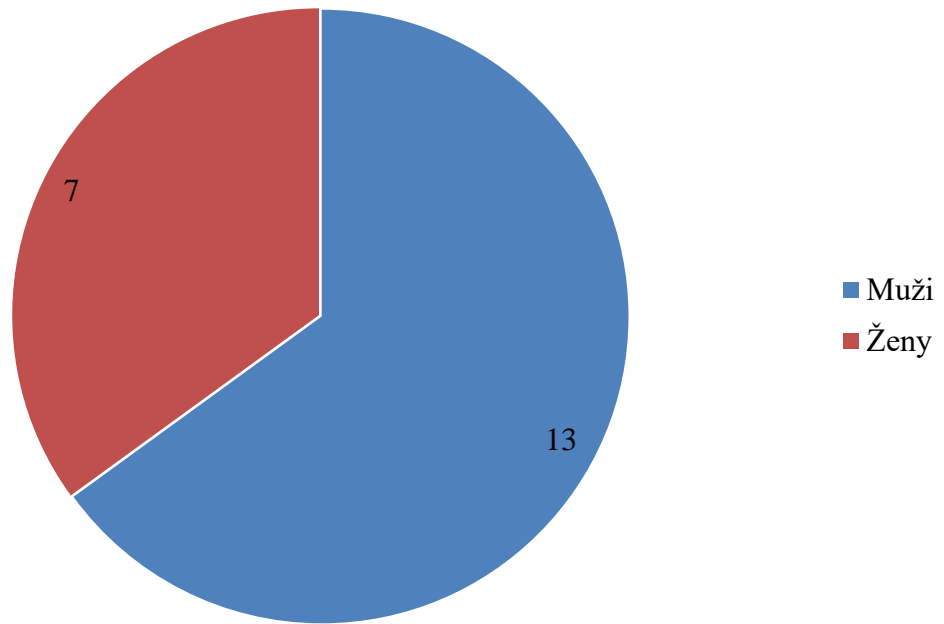
4.3 Popis zkoumaného vzorku

V této kapitole jsou shrnuty odpovědi 20 speciálních pedagogů na identifikační otázky, které se týkají pohlaví, věku, místa jejich zaměstnání, nejvyššího dosaženého vzdělání, vysokoškolským oborem a také zařizení, ve kterém svou profesi provádějí. Odpovědi respondentů jsou znázorněny pomocí grafu nebo tabulky.

1. otázka

Otázka č. 1: „Jakého jste pohlaví?“

Tato otázka má za cíl zjistit, jaký je poměr mezi ženami a muži vykonávajícími tuto profesi. Z celkových 20 odpovědí jsme došli k závěru, že jako speciální pedagogové pracují v poměru 13:7 více muži než ženy. Na základě tohoto výsledku byl vytvořen graf č. 1, který výsledek znázorňuje.

Graf 1: Pohlaví

2. otázka

Otázka č. 2: „Kolik Vám je let?“

Průměrný věk, vypočítaný z věku všech respondentů je 48 let, přičemž nejmladšímu z dotazovaných je 39 let a nejstaršímu 69 let. Věk respondentů znázorňuje tabulka č. 1.

Tabulka 1: Věk SP

Varianta	Počet odpovědí
Pod 39	0
39–44	6
45–50	3
51–55	7
56–60	3
60 a více	1
Celkový počet	20

3. otázka

Otázka č. 3: „V jakém kraji vykonáváte Vaše povolání?“

Sběru dat se účastnili respondenti celkem z 6 krajů České republiky. Nejvíce vyplněných dotazníků přišlo z kraje Jihomoravského, kde dotazník vyplnilo 7 respondentů, a hned na druhém místě ho následoval kraj Liberecký, kde se zúčastnilo 5 respondentů. Na dalším místě byl Moravskoslezský a Karlovarský kraj. Nejméně dotázaných respondentů (1) vykonává svou profesi speciálního pedagoga ve Středočeském kraji.

Tabulka 2: Kraj

Varianta	Počet odpovědí
Jihomoravský kraj	7
Liberecký kraj	5
Moravskoslezský kraj	4
Karlovarský kraj	2
Praha	1
Středočeský kraj	1
Celkový počet	20

4. otázka

Otázka č. 4: „Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?“

Z odpovědí je zřejmé, že největší zastoupení má varianta odpovědi magisterského typu studia, kdy tuto odpověď uvedlo 18 z celkového počtu 20 respondentů. Inženýrského vzdělání dosáhli 2 respondenti. Bakalářské vzdělání neuvedl nikdo, což také potvrzuje požadavek magisterského vzdělání k výkonu této profese.

Tabulka 3: Nejvyšší dosažené vzdělání

Varianta	Počet odpovědí
Bakalářské	0
Magisterské	18
Inženýrské	2
Celkový počet	20

5. otázka

Otázka č. 5: „Jaký vysokoškolský obor jste pro možnost výkonu této profese absolvoval/a?“

Překvapivý fakt byl ten, že se této profesi nevěnují pouze vystudovaní speciální pedagogové, ale nachází se zde mnoho pedagogických pracovníků s jiným typem vystudovaného oboru. Z celkového počtu 20 respondentů má vystudovanou speciální pedagogiku pouze 5 respondentů. Největší zastoupení (6) měl obor sociální pedagogika a také učitelství pro druhý stupeň ZŠ (4).

Tabulka 4: Obor VŠ

Varianta	Počet odpovědí
Speciální pedagogika	5
Sociální pedagogika	6
Učitelství pro druhý stupeň ZŠ	4
Učitelství odborných předmětů	1
Vojenská vysoká škola + DPS	2
Andragogika	2
Celkový počet	20

6. otázka

Otázka č. 6: „V jakém zařízení působíte?“

Největší zastoupený počet respondentů (15) vykonává svou profesi v klasických věznicích. Další 3 respondenti pracují ve vazební věznici a 2 další uvedli, že svou činnost coby speciální pedagog vykonávají ve věznici, která zároveň slouží jako vazební věznice.

Tabulka 5: Zařízení

Varianta	Počet odpovědí
Věznice	15
Vazební věznice	3
Věznice spojená s vazební věznicí	2
Detenční ústav	0
Celkový počet	20

4.4 Získaná data a jejich interpretace

V této části se budeme věnovat zpracování veškerých získaných dat od respondentů. Výsledky dotazníkového šetření, kterého se účastnilo celkem 20 speciálních pedagogů. Veškeré otázky, které jsou v dotazníku uvedeny (viz příloha č. 1), mají sloužit k získání informací o této profesi a zároveň o jejich možnostech, které při práci s klienty mají.

7. otázka

Otázka č. 7: „Jakým stylem vedení přistupujete ke klientům?“

Ze získaných informací je zřejmé, že většina respondentů se přiklání k autoritativnímu stylu vedení, tedy přístupu, kdy jsou na klienty kladeny přesné požadavky, pravidla a bez diskuse se pracuje na dosažení stanoveného cíle. Velmi oblíbený přístup můžeme pozorovat i u kombinace více stylů, kdy nelze přistupovat ke každému klientovi stejně. Dotazovaní se nejvíce přiklání ke kombinaci stylů autoritativního a demokratického. To znamená, že jsou stanoveny dané požadavky na klienta a je důležité mít režim a pravidla. Zároveň se zde objevuje možnost větší svobody a možnosti projevit svůj názor, ale se stálým zachováním autority speciálního pedagoga, který má funkci rozhodovat. Variantu autoritativního stylu zvolilo 6 respondentů, následoval styl demokratický (4), a nejméně zastoupen je styl liberální, který je založen na větší míře samostatnosti a volnějším přístupu.

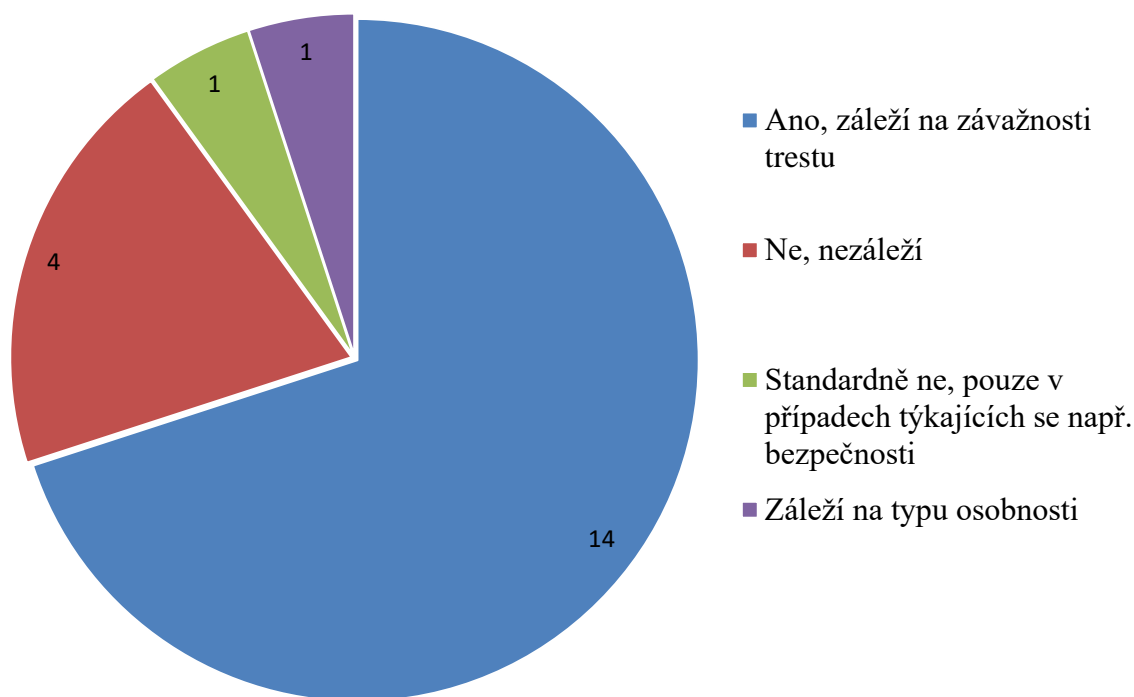
Tabulka 6: Styl vedení

Varianta	Počet odpovědí
Autoritativně	6
Demokraticky	4
Liberálně	3
Kombinace autoritativního a demokratického	4
Využití všech dle situace a dle klienta	3
Celkový počet	20

8. otázka

Otázka č. 8: „Přístupujete jinak k vězňům, kteří spáchali lehké delikty v porovnání s vězni odsouzenými za závažné jednání?“

Z většiny odpovědí vyplývá, že se speciální pedagog zabývá závažností spáchaného činu a na základě získaných informací o daném klientovi nadále vytváří individuální program pro daného vězně. Důležité je také nezapomínat, chránit své bezpečí a zohlednit ho při práci s jedincem, proto je dobré věnovat se právě závažnosti spáchaného činu. Na tuto otázku odpovědělo všech 20 respondentů s tím, že cílem bylo zjistit, zda se nějak liší práce s různými klienty, nebo se ke všem přistupuje stejně. Výsledky této otázky můžeme vidět na grafu č. 2 níže.

Graf 2: Přístupy k vězňům

9. otázka

Otázka č. 9: „V případě, že vězeň dlouhodobě nespolupracuje, kdy nestačí pouhá domluva, ke které možnosti se přikláníte?“

Z odpovědí, které se týkají postupu speciálních pedagogů v případě závažnější nespolupráce, lze pozorovat to, že se zde nenachází početně zastoupena jedna z odpovědí, která by vyhovovala většině respondentů a byla jí i využívána. Stejně, jak pracovníci přistupují

ke klientům, vyhovují každému i jiné metody práce s nimi. Ze získaných dat nám vyplývá, že 6 respondentů se přiklání k sepsání negativního poznatku, ve kterém se musí vyskytovat informace o daném přestupku či provinění. Negativní poznatek slouží jako informace pro pracovníky daného zařízení o daném vězni a jeho záznamech o nekázni. Dalších 5 respondentů preferuje záznam o kázeňském přestupku, ale někteří (4) tyto varianty nepovažují za vhodné a přiklání se naopak k vyšší míře motivace.

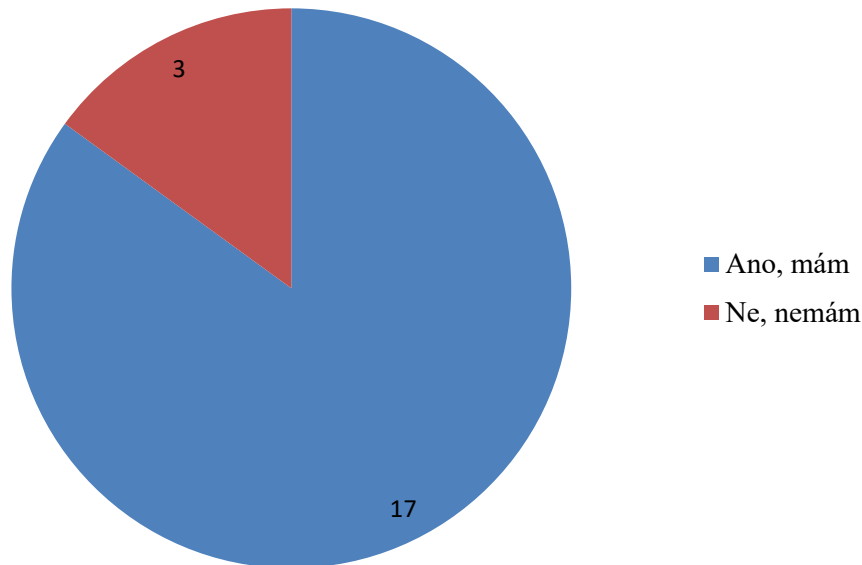
Tabulka 7: Nespolupráce a odpor

Varianta	Počet odpovědí
Negativní poznatek	6
Záznam o kázeňském přestupku	5
Nejprve NP, podruhé již ZKP	3
Nutnost motivace	4
Intervenční metoda na základě IP	2
Celkový počet	20

10. otázka

Otázka č. 10: „Máte své zaběhlé postupy, které se vám již v praxi osvědčily?“

Cílem této otázky bylo dozvědět se, zda již speciální pedagogové za dobu svého působení ve vězeňství nasbírali určité zkušenosti, které jim pomáhají v jejich práci s klienty. Ze získaných dat je zřejmé, že více než tři čtvrtiny respondentů své zaběhlé postupy mají. Odpovědi na zaběhlé postupy v praxi byly 17:3 pro ano. Na tuto otázku odpovědělo všech 20 respondentů a odpovědi znázorňuje graf č. 3.

Graf 3: Zaběhlé postupy

11. otázka

Otázka č. 11: „Pokud ano, co se Vám osvědčilo?“

Touto otázkou se zjišťovalo, které postupy se pracovníkům osvědčily a co při své práci využívají pro dosažení co největších úspěchů. Tato otázka bylo formou otevřených odpovědí a seznámíme se tak s přesnými odpověďmi každého jednoho respondenta. Na tuto otázku odpovědělo 17 respondentů, tedy ti, kteří v předcházející otázce č. 10 uvedli, že mají své zaběhlé postupy.

Respondent č. 1: „Osvědčilo se s vězni komunikovat jasně, srozumitelně, s úctou a vážností, zároveň nedělat příliš mnoho ústupků. Velmi důležitá je především důslednost. Vězni rovněž ocení, když je pro ně zaměstnanec čitelný a nemění často své postoje a názory.“

Respondent č. 2: „Osvědčilo se mi, říkat si, že je to jen práce, a že ve 3 mi končí směna a jdu domů.“

Respondent č. 3: „Být realistický. Slibovat jen to, co je uskutečnitelné, používat systematické vysvětlování.“

Respondent č. 4: „Jasně stanovení pravidel a jejich následné vyžadování.“

Respondent č. 5: „Osvědčuje se mi držet si od odsouzených odstup.“

Respondent č. 6: „Asertivita při jednání s vězni a také důležité jednání na rovinu.“

Respondent č. 7: „Individuální pohovory vedoucí k motivaci a nastínění možných důsledků.“

Respondent č. 8: „Být upřímný a využívat rovný přístup k vyžadování povinností a také v hodnocení.“

Respondent č. 9: „Osvědčilo se mi odsouzeným netykat, držet si od nich odstup, neslibovat nespílitelné v našich možnostech. Důsledně vyžadovat dodržování legislativy a dalších norem spojených s výkonem trestu odnětí svobody.“

Respondent č. 10: „Jasně stanovit pravidla a hranice, odsouzené informovat o tom, co bude následovat, když budou plnit své povinnosti, a co je čeká, pokud je plnit nebudou.“

Respondent č. 11: „Být spravedlivý, důsledný a splnit to, co mohu a je v mé kompetenci.“

Respondent č. 12: „Hlavně s vězni mluvit, a pokud něco přislíbím, tak splnit. Neslibovat nespílitelné.“

Respondent č. 13: „Transparentnost, důslednost, spravedlnost, přiměřená tvrdost.“

Respondent č. 14: „Využívat vlastní postupy.“

Respondent č. 15: „Důslednost.“

Respondent č. 16: „Důslednost a snaha jim alespoň trochu věřit v některých jejich pozitivních přesvědčcích, ke kterým dospěli během výkonu trestu odnětí svobody, zároveň je ve věci podporovat.“

Respondent č. 17: Osvědčilo se mi držet si přiměřený odstup a zároveň požadovat plnění povinností a být přiměřeně tvrdý.“

Z odpovědí je zřejmé, že velmi důležitý je odstup a zachování profesionality. Metody, které u této otázky respondenti uvedli, se v několika případech shodují, a to především na důslednosti, přiměřenosti, spravedlnosti a stanovení jasných pravidel. Nedělat ústupky, ale dodržovat sliby.

12. otázka

Otázka č. 12: „Setkali jste se s vězněm, který se do věznice vrátil i přes Vaše předchozí působení?“

Na základě této otázky bylo cílem zjistit, zda mají respondenti zkušenosti s vězni opakovaně se vracějícími do věznic i přes jejich působení a práci s nimi. Při práci s klienty se speciální pedagogové snaží o pozitivní změnu chování a postojů odsouzeného. Cílem jejich působení není pouze úspěšná reintegrace do společnosti a přijetí norem, ale také to, aby vězni opětovně neprováděli trestnou činnosti i přes dřívější odsouzení. Informace vycházející z odpovědí mluví jednoznačně pro fakt, že všichni dotázaní respondenti se setkali s vězni, se kterými již dříve pracovali. Tato otázka může vyznívat poněkud negativně, ale v některých případech ani sebelepší působení na jedince nepomůže a recidiva neboli opětovné páčání trestné činnosti je bohužel velmi častá. Na tuto otázku odpovědělo 20 z 20 respondentů, že se s tímto jevem setkali.

13. otázka

Otázka č. 13: „Pokud ano, jak jste v tomto případě změnil/a přístup k danému vězni?“

Následující otázka navazuje přímo na předchozí, která se týkala zkušeností s návratností jedinců do věznic i přes práci speciálních pedagogů. Cílem této otázky bylo zjistit, zda se nějakým způsobem mění přístup pracovníků k vězni, který se dopustil recidivy, se kterým se již v minulosti setkali a pracovali s ním. Respondenti v nadpoloviční většině (12) uvedli, že se jejich přístup nezměnil a práce s vězněm probíhala stejně, jako kdyby se s ním dříve neselekali. Další 6 odpovědí se týkalo zaměření se na konkrétní problém, ve kterém shledávají právě důvod k recidivě. Poslední 2 respondenti uvedli, že je vhodné se na jedince zaměřit individuálně a nabídnout mu různé druhy pomoci.

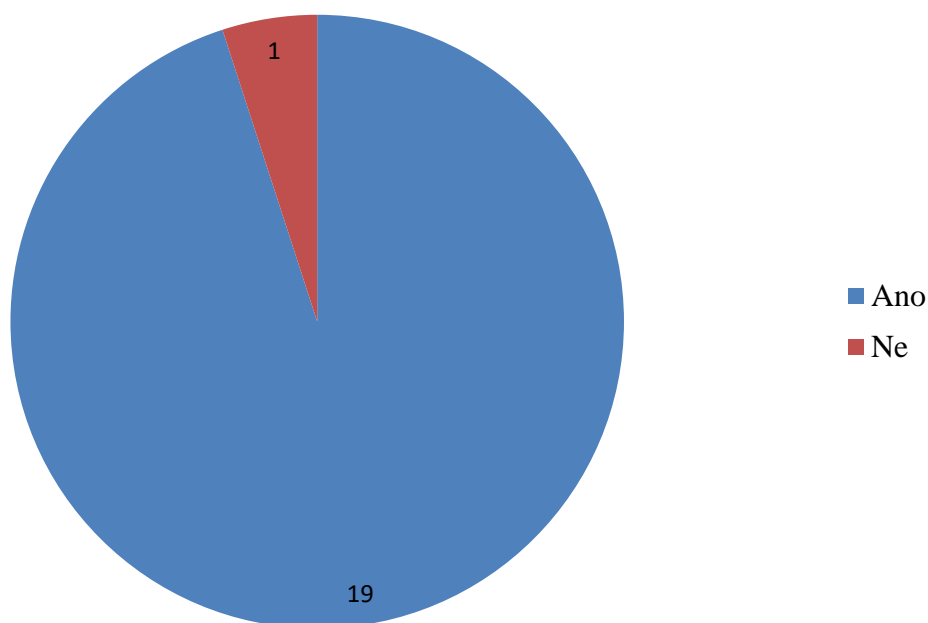
Tabulka 8: Změna přístupu

Varianta	Počet odpovědí
Přístup se nezměnil	12
Zaměřit se na konkrétní problém	6
Více jsem se mu věnoval/a	0
Individuální přístup (terapie, RP, TZA)	2
Celkový počet	20

14. otázka

Otázka č. 14: „Je možné zaznamenat žádoucí změny u odsouzeného již v průběhu výkonu trestu odnětí svobody?“

Na základě této otázky byl stanoven cíl zjistit, zda se objevují změny chování u klientů již v průběhu výkonu trestu odnětí svobody, nebo zda jsou tyto změny viditelné a prokazatelné až na základě dlouhodobého plnění společenských norem mimo vězeňský život. Respondenti se z 90 % shodli na tom, že tyto změny je možné zaznamenat již v průběhu výkonu trestu odnětí svobody, je ale důležité, na jakého vězně při práci narazí. Pouze jeden z respondentů uvedl, že změny v chování klientů již v průběhu viditelné nejsou. Někteří odsouzení nemají potřebu se měnit a nevidí problém ve svém chování i přes to, že se dopouští trestné činnosti velmi často a vracejí se tak opakovaně do věznice.

Graf 4: Žádoucí změny chování

15. otázka

Otázka č. 15: „Pokud ano, o jaké změny se může konkrétně jednat?“

Tato otázka byla opět otevřená a navazuje na předchozí, kde 19 z 20 respondentů uvedlo, že změny lze zaznamenat. Uvedeno je všech 19 odpovědí respondentů na změny, které zaznamenávají během své praxe.

Respondent č. 1: „Odsouzený si může například uvědomit, jak moc ublížil svým blízkým, jak jim zkomplikoval situaci venku a začne na sobě pracovat, aby se dostal dříve ven na podmíněčné propuštění. Další změna může nastat například u uživatelů OPL, kteří začnou uvažovat o trvalé abstinenci a rozhodnou se podstoupit příslušný program ve věznici.“

Respondent č. 2: „Upevnění pracovních návyků. Dodržování pravidel a časového režimu dne. V některých případech i upevnění sociálních vazeb, zamyšlení se nad trestnou činností, práce na své osobnosti a vlastním životě (závislosti, ...).“

Respondent č. 3: „Zvládání krizových situací, snaha o řešení dluhových, sociálních problémů, řešení závislostí a získávání pracovních návyků.“

Respondent č. 4: „Jedná se o pozvolný proces, kdy jde většinou o změnu vztahu s blízkými osobami. Poté nastává i změna chápání smyslu života a v mnoha dalších oblastech.“

Respondent č. 5: „Pracovní návyky, na žádoucí režim dne, abstinence od alkoholu, OPL. Uvědomění si odpovědnosti za sebe i druhé.“

Respondent č. 6: „Ochota změnit se jen proto, aby znovu nešel do vězení, obnovení výchovného vlivu rodiny a blízkých osob.“

Respondent č. 7: „Abstinence na OPL a zájem o léčbu. Snaha o řešení dluhů, urovnání vztahů s blízkými.“

Respondent č. 8: „Může se jednat o změny jakékoli, od drobných až po ty zásadní, důležité je, že vedou ke zlepšení chování.“

Respondent č. 9: „Změna přístupu k plnění programu zacházení, získání náhledu na sebe, náhledu na trestnou činnost.“

Respondent č. 10: „Posílení motivace ke změně, vedení ke konkrétním krokům řešení svých rizik již z výkonu trestu odnětí svobody.“

Respondent č. 11: „Jedná se o změnu přístupu k výkonu trestu (pracovní aktivita, účast na programech, ...).“

Respondent č. 12: „Pochopit především vlastní zodpovědnost k vlastnímu životu a jednání.“

Respondent č. 13: „Náhled na trestnou činnost, zejména u specializovaných oddílů.“

Respondent č. 14: „Změny se objevují v jednání odsouzených po dobu výkonu trestu, které je zpravidla velice účelové.“

Respondent č. 15: „Přístup k pracovnímu nasazení, uvědomění si viny.“

Respondent č. 16: „Hodnocení programu zacházení.“

Respondent č. 17: „Sebepojetí, snaha o nápravu.“

Respondent č. 18: „Abstinence.“

Respondent č. 19: „Změna je v získání motivace polepšit se a uvědomění si svých činů.“

Z odpovědí vyplývá, že velmi záleží na motivaci a nastavení správného přístupu jedinců k sobě samotným, odpovědnosti a páčání trestné činnosti. Pozitivem je také uvědomění si důležitosti pracovních a jiných návyků, které pomohou vyplnit smysluplně den klienta, a ten posléze nemusí trávit volný čas trestnou činností. Dalším vícekrát zmíněným faktem je snaha o abstinenci a zájmu o léčbu.

16. otázka

Otázka č. 16: „Jakému typu programu zacházení se nejvíce věnujete?“

Cílem této otázky bylo zjistit, s vězni, kterého typu programu zacházení jednotliví speciální pedagogové přicházejí nejvíce do styku. Každý program zacházení se zpracovává pro jednotlivé vězně a upravuje tak činnosti, které během výkonu trestu budou provádět. Odpovědi nám ukazují, že polovina všech dotazovaných (10) nejvíce pracuje s vězni, kterým byl určen program speciálního zacházení. Následuje program standardního zacházení a vyskytují se zde i tací, kteří pracují s vězni veškerých typů programů zacházení. V následující tabulce č. 9 vidíme, jakým typům programů se speciální pedagogové během své práce s vězni nejvíce věnují. Na tuto otázku odpovědělo všech 20 respondentů.

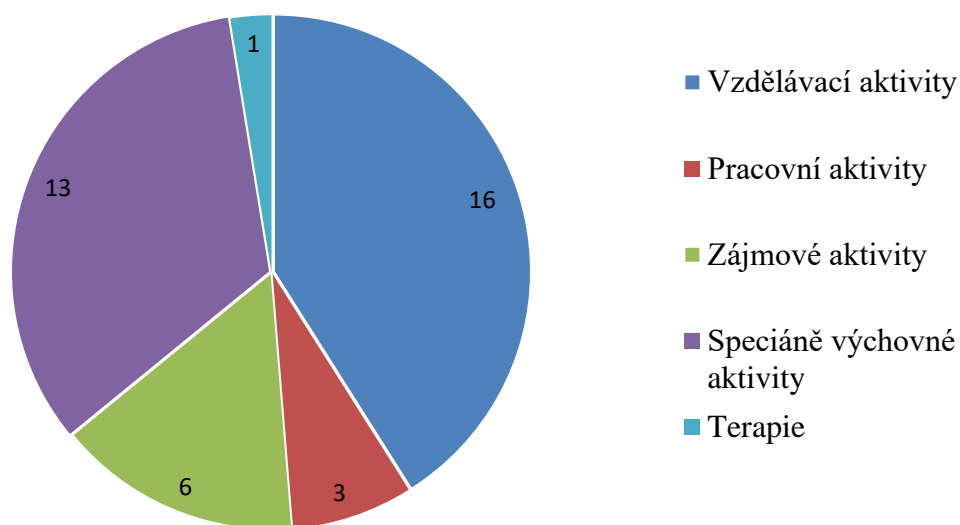
Tabulka 9: Typ programu zacházení

Varianta	Počet odpovědí
Program speciálního zacházení	10
Program standardního zacházení	5
Program minimálního zacházení	0
Program výstupního zacházení	0
Program základního motivačního zacházení	1
Zastoupeny jsou všechny typy	3
Práce s vězni s nařízenou protitoxikomanickou léčbou	1
Celkový počet	20

17. otázka

Otázka č. 17: „Jakým aktivitám se při práci s vězni věnujete nejvíce?“

Tato otázka byla směřována na činnosti, které mají speciální pedagogové během výkonu své profese na starosti. Cílem bylo zjistit, jaké jsou nejpoužívanější aktivity s klienty. Respondenti měli možnost zvolit více než jednu nabízenou variantu a z grafu č. 5 vyplývá, že aktivity, kterým se věnují nejvíce, jsou vzdělávací (16), kdy je kladen důraz na zvyšování úrovně vzdělanosti. Dalšími široce zastoupenými aktivitami jsou speciálně výchovné aktivity, které zvolilo 13 z 20 respondentů. Dalších 6 odpovědí se týká zájmových aktivit. Na pracovních aktivitách se i přes jejich důležitost podílí pouze 3 speciální pedagogové, což je logické, protože speciální pedagog může lépe využít svůj potenciál během práce s jinými vězni při jiných činnostech než u pracovních aktivit, kde je brán zřetel především na samostatnou práci klientů. Speciální pedagog se tak má možnost věnovat aktivitám a činnostem, které více vyžadují jeho přítomnost.

Graf 5: Nejvyužívanější aktivity

18. otázka

Otázka č. 18: „Jaké z výše uvedených aktivit považujete za nejefektivnější a proč?“

Navazující otázka má za úkol zjistit, které aktivity nebo činnosti považují právě speciální pedagogové za nejefektivnější a dají se pomocí nich dosahovat stanovené cíle. Předcházející otázka č. 17 se věnovala aktivitám, které speciální pedagogové připravují a mají na starost. Tato otázka předkládá možnost vyjádření svého názoru na důležitost těchto aktivit. Na tuto otázku byla možnost otevřené odpovědi a předkládáme všech 20 odpovědí od respondentů.

Respondent č. 1: „Své místo mají všechny typy aktivit, vzdělávacími aktivitami navyšujeme jeho kompetence, které mu mohou po propuštění pomoci s uplatněním na trhu práce či jej vytrhnout z dluhové pasti. Speciálně výchovné aktivity se zaměřují na rizikové oblasti v jeho chování, odsouzený se následně učí zvládnout, popřípadě korigovat. Přínos mají bezesporu také pracovní a zájmové aktivity, kdy je hlavním cílem naučit odsouzeného trávit smysluplně volný čas, tedy bez páchaní trestné činnosti.“

Respondent č. 2: „Za účinné považuji dluhové poradenství a poradny drogové prevence.“

Respondent č. 3: „Rozhodně pracovní aktivity, získávají se při nich pracovní návyky a zodpovědnost k plnění především pracovních úkolů. To má následně vliv i na chování jedince v životě.“

Respondent č. 4: „Pracovní a vzdělávací aktivity, jsou potřebné pro socializaci a úspěšný návrat do majoritní společnosti.“

Respondent č. 5: „Pracovní aktivity, výchova k odpovědnosti.“

Respondent č. 6: „Všechny uvedené aktivity, měly by působit na odsouzeného v plném rozsahu.“

Respondent č. 7: „Pracovní, získávají se tak pracovní návyky, a hlavně smysl pro odpovědnost.“

Respondent č. 8: „Při léčbě jsou vhodné speciálně výchovné, z aktivit, kterým se s vězni věnují pravděpodobně zájmové.“

Respondent č. 9: „Speciálně výchovné, z mého pohledu speciálního pedagoga, připraví odsouzeného na zvládání obtížných situací i po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.“

Respondent č. 10: „Vzdělávací, dostávají informace do života.“

Respondent č. 11: „Speciálně výchovné aktivity, klient získá náhled na trestnou činnost, sebereflexi a rozvoj kognitivních funkcí.“

Respondent č. 12: „Je to individuální. Odsouzení mají různé problémy a různé jsou i příčiny páchaní trestné činnosti. Někomu pomůže relaxace při zvládání agrese, jiným terapie při řešení závislosti, pokud jsou problémem dluhy, tak je vhodné například sociální poradenství.“

Respondent č. 13: „Speciálně výchovné aktivity, které jsou zacíleny na detekovaná kriminogenní rizika.“

Respondent č. 14: „Vzdělávací a speciálně výchovné, zde je možnost vězně posunout v hodnotovém žebříčku a ve vzdělání.“

Respondent č. 15: „Pracovní aktivity z důvodů fixace pracovních návyků, dále vzdělávací aktivity pro rozvoj kompetencí a s tím spojené zvýšení šance na uplatnění se na trhu práce, u odsouzených s poruchou chování pak speciálně výchovné aktivity, jako terapie nebo poradenství.“

Respondent č. 16: „Vzdělávací, možnost individuálního přístupu.“

Respondent č. 17: „Vzdělávací aktivity, z důvodu osvojení si nových znalostí.“

Respondent č. 18: „Vzdělávací.“

Respondent č. 19: „Všechny, každá z nich samostatně nemá v procesu žádaných změn kromě výjimek žádný účinek.“

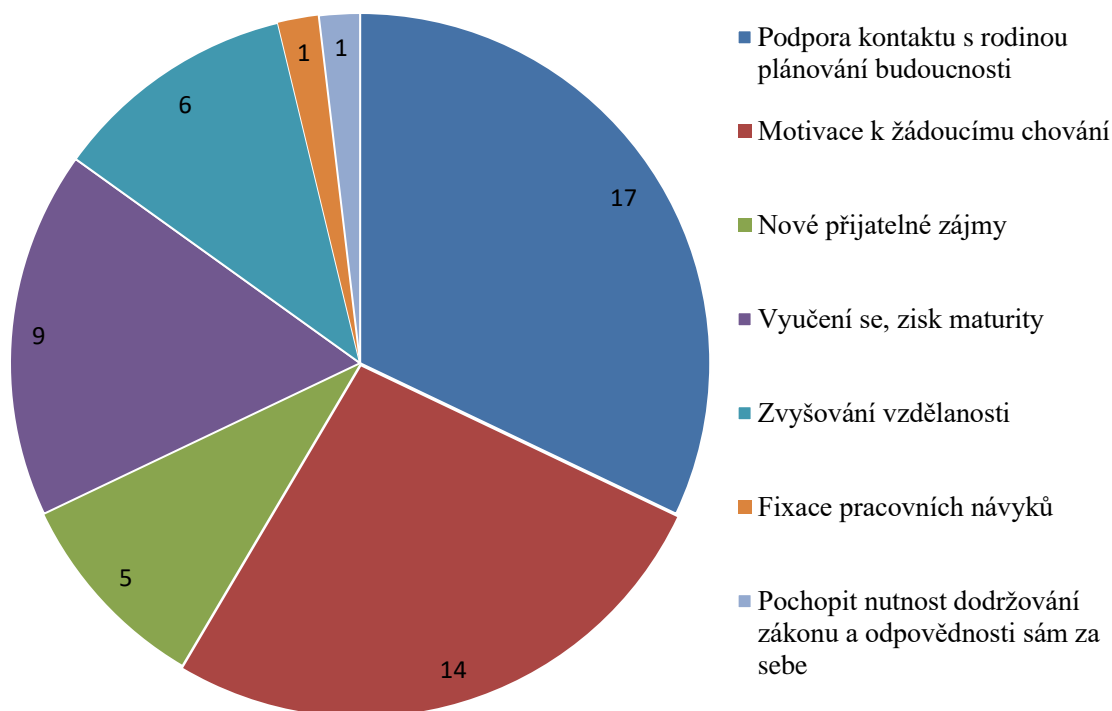
Respondent č. 20: „Pracovní aktivity, kdy odsouzený získá potřebné návyky.“

Velké zastoupení mezi odpověďmi mají pracovní aktivity, při kterých si jedinec fixuje důležité pracovní návyky a smysl pro odpovědnost. Množství odpovědí se týkalo také vzdělávacích aktivit, ve kterých speciální pedagogové spatřují jak získ nových informací do života, ale také zvýšení vzdělanosti, které pomůže jedinci při návratu z vězení. Dalšími jsou speciálně výchovné aktivity, které v sobě ukrývají rozvoj sociálních dovedností nebo společenského chování, zvládání stresu, terapie nebo poradenství. Nejméně zastoupeny zde byly zájmové aktivity.

19. otázka

Otázka č. 19: „Co je podle Vás stěžejní pro přípravu odsouzeného na život po propuštění?“

Tato otázka se orientovala na získání informací, které by nám mohly objasnit důležitost některých z faktorů právě pro přípravu odsouzeného na život po propuštění s cílem vytvoření zodpovědné osoby, která bude žít řádným způsobem života. Na grafu č. 6 vidíme, co je podle speciálních pedagogů stěžejní při této přípravě. Respondenti měli možnost odpovědět zároveň na více variant a nejvíce stěžejním faktorem pro přípravu vězňů shledávají podporu rodiny (17), která je zárukou pro bezproblémový návrat do společnosti. Velmi důležitá je také motivace směřovaná vhodným a žádoucím směrem, kterou uvedlo 14 z celkového počtu dotazovaných. Vyučení se, získání maturity a celkově zvyšování vzdělanosti je také dle respondentů velmi potřebné. Na tuto otázku odpovědělo všech 20 respondentů.

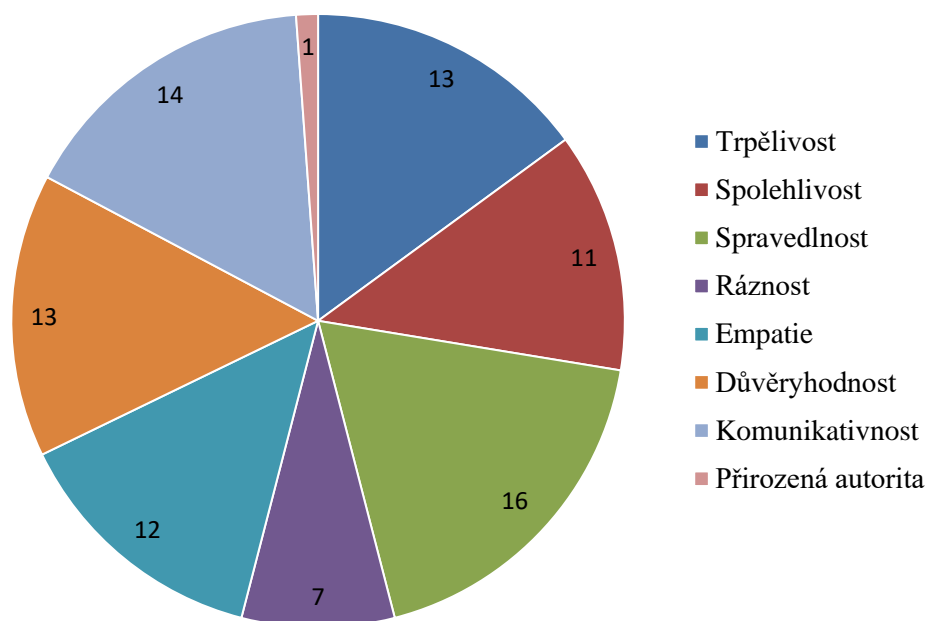

Graf 6: Stěžejní faktory

20. otázka

Otázka č. 20: „Jaké kompetence by měl především mít speciální pedagog?“

Cílem této otázky bylo zjistit, jak by se podle respondenta měl chovat speciální pedagog a které vlastnosti vhodné pro výkon této profese by měl mít. Z nabízených odpovědí bylo opět možné zvolit více možností. Největší zastoupení měla odpověď s variantou spravedlnosti, která je velmi důležitá pro 16 respondentů. Těsně ji následuje dobrá komunikativnost, kterou uvedlo 14 respondentů jako potřebnou kompetenci k výkonu této profese. Důvěryhodnost a trpělivost jsou dalšími nejčastějšími odpověďmi. Následuje empatie neboli umění se do pocitů či jednání klientů vcítit. Speciální pedagog by podle 11 respondentů měl být také spolehlivý. Z uvedeného grafu je patrné, že jednotlivé kompetence by měly být poměrně rovnoměrně zastoupeny a neměly by nějak markantně převažovat nad ostatními. Ucelená osobnost speciálního pedagoga by totiž měla mít něco od každé. Na tuto otázku odpovědělo všech 20 respondentů a jejich volby jsou znázorněny na grafu č. 7.

Graf 7: Kompetence

21. otázka

Otázka č. 21: „Co by dle Vašich zkušeností nejvíce napomohlo k nápravě odsouzených, aby v mimovězeňském životě byli řádnými občany?“

Poslední otázka směřovala k zamyšlení, co by mohlo kromě působení programů zacházení a práce speciálních pedagogů vést ke zlepšení a nápravě odsouzených po návratu do běžného života po propuštění, aby se k trestné činnosti již nevraceli a stali se z nich řádní občané. Na tuto otázku bylo možné odpovědět otevřeně. Odpovědi jednotlivých respondentů zní následovně.

Respondent č. 1: „Náležitá postpenitenciární péče, která prakticky neexistuje, respektive je zcela nedostatečná.“

Respondent č. 2: „Láska a pocit odpovědnosti.“

Respondent č. 3: „Zvládnout motivaci a mít dostatek vůle k bezproblémovému a bezkonfliktnímu životu.“

Respondent č. 4: „Především pochopení trestu, sebereflexe a zamyšlení nad jejich protiprávním jednáním, práce s pocitem viny.“

Respondent č. 5: „To bych taky rád věděl.“

Respondent č. 6: „Stav, aby vězení byl pro odsouzené tak nepříjemným zážitkem, aby změnili své chování natolik, že se nebudou do výkonu trestu odnětí svobody chtít vracet. Tomuto stavu se ale vězeňství postupně vzdaluje.“

Respondent č. 7: „Přísný, ale jasně nastavený režim, stanovení a jasné formulování pravidel, individuální přístup.“

Respondent č. 8: „Sociální zázemí, zaměstnávání, včetně adekvátního finančního ohodnocení, změna prostředí.“

Respondent č. 9: „Možnost využití smysluplné postpenitenciární péče zejména u osob bez sociálního zázemí.“

Respondent č. 10: „Rodinné zázemí, práce.“

Respondent č. 11: „Pracovní zařazení, udržení sociálních kontaktů.“

Respondent č. 12: „Domnívám se, že by pomohla i následná péče po propuštění, chráněné bydlení, zajištění práce a podobně. Někdy se jim bohužel i přes velkou motivaci a snahu nedaří po propuštění sehnat finance na bydlení a život a dopouštějí se opět trestné činnosti.“

Respondent č. 13: „Změna celého systému českého vězeňství, podpora samostatného rozhodování a převzetí zodpovědnosti za sebe v průběhu výkonu trestu odnětí svobody, včetně zajištění sebeobsluhy, jako je příprava stravy, hospodaření s financemi, pravidelný pracovní režim.“

Respondent č. 14: „Dobré rodinné zázemí a morální vzory.“

Respondent č. 15: „Vhodná postpenitenciární péče.“

Respondent č. 16: „Úprava vězeňského systému.“

Respondent č. 17: „Co možná nejširší zařazení do pracovních aktivit.“

Respondent č. 18: „Fungující rodina.“

Respondent č. 19: „Více peněz do věznice pro zajištění speciálního zacházení a zajištění práce, v rámci státu pak opravdu funkční a důsledná postpenitenciární péče.“

Respondent č. 20: „Postpenitenciární péče.“

Z odpovědí respondentů vyplývá, že by uvítali zavedení vhodné postpenitenciární péče, která by nabízela péči a pomoc pro osoby propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody

a pomáhala tyto jedince udržovat od trestné činnosti. Velkou výhodou by také byly větší nabídky na pracovní pozice pro propuštěné vězně, protože pokud jedinec opustí vězeňské zařízení a nenajde své uplatnění na trhu práce, tak se bez podpory brzy vrátí k trestné činnosti. Z odpovědí respondentů, které se vztahují k nedostatečné postpenitenciární péči lze usoudit, že jejich práce nemá natolik žádoucí účinky, pokud se s propuštěnými nebude pracovat a podporovat je i po odchodu z věznice. Společnost k bývalým odsouzeným i obviněným přistupuje s mnoha předsudky, které je odkazují na život v ústraní. Nedostává se jim dostatečného prostoru a nabídek, které by mohli zabezpečit řádný život a resocializaci.

4.4.1 Diskuse

V této kapitole se budeme věnovat diskusi, kde budou představeny a zodpovězeny průzkumné otázky, které byly stanoveny k vytvoření této bakalářské práce, jejímž cílem bylo zjistit a popsat, kterými metodami a technikami pracují speciální pedagogové s vězňnými a které změny lze u daných metod a technik očekávat. Dále se v této kapitole budeme věnovat výsledkům průzkumu, které souvisejí s průzkumnými otázkami. Navrhnu to bude i doporučení.

Na základě získaných dat je také třeba se zmínit o velikosti zkoumaného vzorku, který není velký, ale pro účely a zodpovězení průzkumných otázek postačí. Vzhledem k množství speciálních pedagogů ve věznicích lze považovat i 20 vyplněných dotazníků za úspěšné. Získaná data ale nelze zobecnit na všechny tyto pracovníky.

Průzkumná otázka č. 1: Jaké změny zaznamenává speciální pedagog u vězňů, se kterými v průběhu výkonu trestu odnětí svobody pracuje?

Ze získaných dat můžeme zjistit, že lze zaznamenat velké množství změn. Pokud se s jedincem bude pracovat správně a na jeho osobnost se bude pohlížet komplexně, mohou přicházet pozitivní změny. Důležitým milníkem je změna v pohledu na sebe sama, na ostatní a na trestnou činnost. Tohoto se dosahuje především pomocí důležité sebereflexe, kdy si klient začne uvědomovat svou vinu, co způsobil a komu svým jednáním ublížil. V takovém případě se odhodlá k pozitivní změně a chce se stát řádným občanem. Pracovní aktivity jsou velmi důležité pro dosahování změn, protože si díky nim odsouzený vyzkouší být zaměstnaný a naučí se pracovním návykům, které si může převzít i do života mimo věznici. Naučí se vyplňovat svůj volný čas prací, udělá tak něco prospěšného pro sebe, své blízké a pro společnost. Ta posléze místo vyloučeného jedince přijme nového plnohodnotného člena. Výrazná změna nastává také při dodržování režimu dne, kde viditelně klientovi pomáhají pravidla a řád.

Důležitými změnami jsou také snahy o léčbu a abstinenci od alkoholu nebo omamných a psychotropních látek. Jedinec si tak uvědomí, že jeho předešlé chování bylo špatné, a snaží se začít žít lépe. Nesmíme zapomenout zmínit také fakt, že si jedinec uvědomuje, že vězení není příjemné místo, kde by chtěl trávit svůj život. Že je to místo, kam se znovu nechce vrátit, a už jen z toho důvodu začne být ochotný své chování zlepšit.

Základem pro to, aby se dosahovalo žádoucích změn co nejdříve, je vhodné působení ze stran speciálních pedagogů na jednotlivce a motivace k lepšímu chování, které si posléze odnesou i do reálného života po propuštění. Velmi důležité je komunikovat s odsouzeným správným osvědčeným způsobem, nastolit pravidla, která si v ideálním případě jedinec osvojí, přijme je za své a pozitivní změny viditelné v průběhu výkonu trestu odnětí svobody budou viditelné i po jeho ukončení.

Průzkumná otázka č. 2: Jakým způsobem může speciální pedagog připravit vězněného na přechod z výkonu trestu odnětí svobody do mimovězeňského života?

Z vyhodnocených dat vyplývá, že příprava vězňů je dlouhodobý a promyšlený proces, kterého se účastní velké množství pracovníků. Velmi důležité pro nápravu jedinců a jejich přípravu na budoucí život je podpora rodiny. Rodina pro odsouzené znamená jistotu, kterou si chtějí udržovat. Tím, že páchají trestnou činnost, ztěžují život nejen sami sobě, ale také svým blízkým. Pokud se rodina rozhodne odsouzeného podporovat, a i nadále s ním udržovat kontakt, pro takového jedince je toto nejdůležitější faktor při přípravě na přechod z vězení, protože ví, že ho na svobodě čeká rodina, která mu pomůže znovu se začlenit do společnosti. Pokud se dosáhne uspokojení této potřeby, je pravděpodobnost snadnějšího návratu do společnosti.

Speciální pedagogové mají možnost motivovat odsouzeného. Motivace je jedním ze základních prvků kvalitní přípravy na odchod do reálného života. Bez ní nemá jedinec potřebu měnit chování, přijímat normy nebo žít řádným životem. Pokud se tedy nastaví vhodná komunikace, která k dosažení motivovaného klienta vypomůže, je základní bod splněn. Další možností, na základě individuálního přístupu, je zvolení a nalezení vhodných zájmů, které lze objevit při výkonu trestu odnětí svobody a díky kterým by jedinec trávil volný čas i v reálném životě smysluplně. Spolupráce se speciálním pedagogem by mu tedy byla ku prospěchu tím, že by mu zajistila nové zájmy, které mohou změnit jeho život k lepšímu. Nedílnou součástí pro přípravu vězně na odchod z věznice mohou také být pracovní aktivity, díky kterým se naučí pracovním návykům, které se později mohou projevit i v budoucím životě. Uvědomění si, že je

prospěšný pro společnost, a fakt, že za odvedenou práci dostane odměnu, by mohly mít velký význam.

Možností při přípravě odsouzeného na odchod z věznice by mohla být pomoc ze stran speciálních pedagogů se zprostředkováním kontaktů na možné zaměstnavatele s nabídkou volných pracovních míst. Další možností by byla pomoc s vytvořením životopisu a s účastí na různých rekvalifikačních kurzech. Celkově by mohlo k přechodu do běžného života mimo věznici pomoci zařízení, které by poskytovalo služby postpenitenciární péče, kde by měli propuštění možnost podpory a pomoci se vstupem a znovu začleněním se do společnosti. Do takového zařízení by po propuštění mohli přicházet jedinci se stejnými problémy, na okraji společnosti, bez pracovních nabídek. Bývalí odsouzení, kteří si do takového zařízení přijdou pro pomoc, podporu, nalezení přátelství, kdy se potkají s lidmi, kteří prochází stejnými problémy. Pokud člověk uvidí, že na své problémy není sám a má na koho se obrátit, může to mít za účinek návrat k uznávání společenských norem.

Průzkumná otázka č. 3: Jaká je nabídka aktivit a programů pro vězně při výkonu trestu odnětí svobody připravované speciálním pedagogem?

Ze získaných dat bylo zjištěno, že speciální pedagogové mají k dispozici program minimálního zacházení, program standardního zacházení, program speciálního zacházení a program výstupního zacházení. Z uvedených programů zacházení se speciální pedagogové, kteří se zúčastnili průzkumu, věnují nejvíce speciálnímu programu zacházení, který je také oboru speciální pedagogika nejbližší. Druhým nejvíce zastoupeným byl program standardního zacházení. Oba tyto programy mají společné vzdělávací aktivity, které pod daný program spadají. Program standardního zacházení kromě vzdělávacích obvykle nabízí také pracovní aktivity. Program speciálního zacházení se věnuje i aktivitám speciálně výchovným. Kromě těchto dvou aktivit nabízejí programy zacházení ještě zájmové aktivity. Efektivitu a důležitost spatřují respondenti ve všech aktivitách. Nejvíce zastánců mají ale pracovní aktivity, které dle odpovědí napomáhají k vytvoření pozitivních návyků, vzniku odpovědnosti a vyplnění dne, které je velmi důležité při snaze zabránit opakovanému odsouzení nebo obvinění. V této aktivitě se zároveň vytvářejí pozitivní postoje k práci. Další nejvíce zastoupenou aktivitou byla vzdělávací, kde je považováno za kladné získání nových vědomostí, které posléze při návratu do běžného života mohou výrazným způsobem ovlivnit vstup do společnosti a získat zaměstnání.

Z odpovědí respondentů bylo zřejmé, že i přes to, že se pomocí aktivit vytvářejí kladné návyky a postoje, po propuštění mají tyto osoby problém zaměstnání najít, následně mohou přijít o bydlení a opět se dopouští trestné činnosti.

Výhodným řešením by zřejmě bylo, kdyby se vytvářely pracovní pozice pro osoby propuštěné a nepřístupovalo se k nim s předsudky. S nabídkou volných pracovních pozic by mohla napomoci vhodná postpenitenciární péče. Pokud se problémovým jedincům nedá šance se napravit, kromě vězeňského života, i v tom reálném, je celé působení zaměstnanců podílejících se na jejich nápravě zbytečné. Nabízené aktivity a programy zacházení, které speciální pedagogové vytváří a podílí se na resocializaci, reedukaci nebo rekvalifikaci jsou velmi užitečné pro jedince, kteří si ve společnosti nedovedou poradit bez pomoci a jejich činy pro zajištění a uspokojení potřeb se stávají trestnými. Pomocí aktivit, kterými ve věznicích prochází, může dojít k uvědomění si, že trestná činnost se nevyplácí a pomocí slušného chování lze dosahovat uspokojení potřeb lepším a zdravějším způsobem. Naučí se novým dovednostem a pozitivním návykům, které jim zajistí snadnější vstup do společnosti. Veškeré nabízené aktivity jsou ale zbytečné, pokud se po propuštění jedinec vrátí ke starým návykům, negativním skupinám a trestné činnosti. Bez vůle a motivace nelze dosáhnout žádných změn.

Závěr

Tato bakalářská práce se zabývala možnostmi speciálních pedagogů ve vězeňství. Teoretická část se věnovala především vězeňskému systému obecně, jeho úkoly, organizačními složkami, legislativou a také popsáním profese speciálního pedagoga ve vězeňství a náplní jeho práce, která se zaměřuje především na vytváření programů zacházení a aktivit, jichž se s klienty účastní a snaží se o dosahování pozitivních změn v co největším rozsahu. Empirická část této práce se zaměřovala na speciální pedagogy, kteří pracují ve věznicích nebo vazebních věznicích v České republice. Průzkum byl prováděn pomocí dotazníkového šetření, které obsahovalo 21 otázek a účastnilo se ho 20 speciálních pedagogů z 6 krajů České republiky. Průzkum obsahoval otázky zaměřené především na možnosti a aktivity, které při svém zaměstnání vykonávají, a také na jejich vlastní zkušenosti a názory v dané oblasti.

Cílem bakalářské práce bylo zjistit a popsat, kterými metodami a technikami pracují speciální pedagogové s vězněnými osobami, a jaké změny lze očekávat. Ze získaných dat bylo zjištěno, že nelze jednoznačně určit, které konkrétní techniky a metody se při práci s klienty využívají, protože nelze vymyslet postup a manuál na práci s lidmi, která by platila na všechny. Práce ve vězeňství závisí na individuálním přístupu a víře, že změny lze dosáhnout při trpělivém úsilí a vhodném motivačním přístupu. Umění motivovat klienty, je tím nejvíce potřebným základem pro práci v tomto odvětví. Z výsledku dotazníku lze konstatovat, že je důležité nastavit jasná pravidla, která se budou dodržovat, a pomocí nich se snažit o dosažení cíle. Jedná se především o práci lidí s lidmi, tudíž i přístupy jednotlivých speciálních pedagogů se od sebe navzájem liší. Některý využívá demokratického přístupu a jiný naopak autoritativního. Na jednoho klienta může platit něco, co na druhého nikoli. Společný je cíl, kterého se snaží dosáhnout. Získání odpovědnosti, motivace, vhodných návyků a postojů. Prostřednictvím pravidel a řádu si jedinec ve věznici zvykne a osvojí si potřebné chování, které si po usilovném opakování vštěpí a v ideálním případě přijme za své.

Velmi potřebné je si uvědomit, že do nápravných zařízení přichází člověk, který není schopen překonávat náročné překážky a úkoly, jež přináší současná doba a společnost. I přes to, že si to jedinec nemusí uvědomovat, do věznic vstupuje s žádostí o pomoc, která směřuje právě k odborným pracovníkům těchto zařízení, ke speciálním pedagogům, kteří vytvářejí podmínky pro změnu návyků a postojů. Z výsledků bylo zjištěno, že je důležité přistupovat k odsouzeným přiměřeně tvrdě, důrazně, přihlížet na individuální rysy osobnosti a vždy, za každých okolností se snažit jedince motivovat, ať už k uspokojení potřeb materiálních, nebo duševních. Každý

je jedinečnou osobností a každého motivují jiné podněty. Pokud speciální pedagog najde právě ten správný stimul, který problémového jedince bude podporovat k žádoucímu chování, veškeré jeho působení bude mít daleko vyšší účinnost. Při vhodném působení na vězně lze očekávat nabytí vhodných návyků a postojů, které z problémového jedince vytvoří člena společnosti, jenž bude prospěšný, zodpovědný a pracovitý.

Po propuštění je velmi důležité, aby jedinec dostal potřebnou podporu okolí, které ho bude motivovat. V tomto ohledu se dá konstatovat, že i veškerá snaha odehrávající se uvnitř vězeňského systému může být zbytečná, pokud se s propuštěným nebude dostatečně pracovat, podporovat ho a motivovat i po odchodu z věznice. Pokud propuštěný jedinec nebude moci najít pracovní pozici či bydlení, je zde velká pravděpodobnost, že se k trestné činnosti opět vrátí. Tento problém zmiňují i speciální pedagogové, kteří vidí nedostatek v postpenitenciární péči, jež by v určitém ohledu zastoupila roli a podporu rodiny. Je důležité si uvědomit fakt, že není rozhodující pouze práce s klienty uvnitř vězení, ale také venku, po jeho propuštění.

Výsledkem této práce nejsou pouze získaná data a zodpovězení průzkumných otázek, ale také rozšíření znalostí v této oblasti. Na základě odpovědí všech respondentů bylo umožněno nahlédnout do systému, dozvědět se o této profesi více a utvrdit se v tom, jak prospěšné toto povolání je, jak pro jedince s problémovým chováním, pro jejich rodiny, tak pro společnost, kterou chrání a napomáhá k zisku nových plnohodnotných členů.

Seznam použitých zdrojů

Tištěné zdroje

ČÍRTKOVÁ, L., 2006. *Policejní psychologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. ISBN 80-86898-73-3.

HÁLA, J., 2006. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií. ISBN 80-86708-30-6.

MAŘÁDEK, V., 2003. *Výkladový slovník penologie*. Ostrava: Ostravská univerzita. ISBN 80-7042-256-4.

MECLOVÁ, K., 1999. Účel trestu a úloha vězeňské služby v současnosti. *České vězeňství*, roč. 6, č. 4, s. 3.

MEZNÍK, J., KALVODOVÁ, V., KUČHTA, J., 1995. *Základy penologie*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 80-210-1248-X.

SOCHŮREK, J., 2008. *Úvod do penologie*. Liberec: Technická univerzita v Liberci. ISBN 978-80-7372-287-6.

SOCHŮREK, J., 2007a. *Kapitoly z penologie, I. díl. Úvod do teorie trestu a trestání*. Liberec: Technická univerzita v Liberci. ISBN 978-80-7372-203-6.

SOCHŮREK, J., 2007b. *Kapitoly z penologie, II. díl. Teorie a praxe zacházení s vězňnými*. Liberec: Technická univerzita v Liberci. ISBN 978-80-7372-204-3.

ŠVARCOVÁ, I., 2012. *Základy speciální pedagogiky*. Praha: Parta. ISBN 978-80-7320-176-0.

UHLÍK, J., 2006. *Historie věznění a vězeňství v Čechách*. Ve Stráži pod Ralskem: Institut vzdělávání Vězeňské služby v ČR. ISBN 80-239-9417-4.

VÁGNEROVÁ, M., 2004. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-802-3.

Elektronické zdroje

Nařízení č. 5/2016, Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby České republiky. [online]. 2016 [vid. 20. 2. 2021]. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/menu/search>.

Vězeňská služba České republiky. [online]. [vid. 3. 4. 2021]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/>.

Vyhláška č. 345/1999 Sb., Vyhláška Ministerstva spravedlnosti, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody. In: Sbírka zákonů České republiky [online]. 1999, částka 110 [vid. 22. 3. 2021]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=345&r=1999>.

Vyhláška č. 109/1994 Sb., Vyhláška Ministerstva spravedlnosti, kterou se vydává řád výkonu vazby. In: Sbírka zákonů České republiky [online]. 1994, částka 36 [vid. 22. 3. 2021]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=109&r=1994>.

Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů. In: Sbírka zákonů České republiky [online]. 2004 [vid. 22. 3. 2021]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/file/38850/>.

Zákon č. 555/1992 Sb., Zákon o Vězeňské službě a justiční stráží České republiky. In: Sbírka zákonů České republiky [online]. 1992, částka 112 [vid. 22. 3. 2021]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=555&r=1992>.

Zákon č. 169/1999 Sb., Zákon o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů. In: Sbírka zákonů České republiky [online]. 1999, částka 58 [vid. 22. 3. 2021]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=169&r=1999>.

Zákon č. 293/1993 Sb., Zákon o výkonu vazby. In: Sbírka zákonů České republiky [online]. 1993, částka 74 [vid. 22. 3. 2021]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=293&r=1993>.

Zákon č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník. In: Sbírka zákonů České republiky [online]. 2009, částka 11 [vid. 22. 3. 2021]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=40&r=2009>.

Seznam příloh

Příloha 1: Dotazník.....	63
--------------------------	----

Příloha 1: Dotazník

Dobrý den, jmenuji se Adéla Kostříková, studuji na Technické univerzitě v Liberci obor speciální pedagogika pro vychovatele a zpracovávám bakalářskou práci na téma: Možnosti speciálních pedagogů ve vězeňství. Budu velmi ráda, když si najdete pár minut svého času a zodpovíte následující otázky. Předem Vám děkuji za Váš čas a odpovědi, které mi pomohou s tvorbou praktické části.

V následujícím dotazníku, prosím, označte odpovídající odpověď, případně odpověď doplňte:

1. Jakého jste pohlaví?
 - a. Muž
 - b. Žena
 - c. Jiné (uved'te)
2. Kolik Vám je let?
3. V jakém kraji vykonáváte Vaše povolání?
4. Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?
 - a. Bakalářské
 - b. Magisterské
 - c. Inženýrské
 - d. Jiné (uved'te).....
5. Jaký vysokoškolský obor jste pro možnost výkonu této profese absolvoval/a? (např. učitelství, speciální pedagogika, sociální práce, právo, ...)
6. V jakém zařízení působíte?
 - a. Věznice
 - b. Vazební věznice
 - c. Detenční ústav
 - d. Jiné (uved'te)
7. Jakým stylem vedení přistupujete ke klientům?
 - a. Demokraticky
 - b. Autoritativně
 - c. Liberálně
 - d. Spojení více druhů (uved'te jakých druhů)
 - e. Jiné (uved'te)
8. Přistupujete jinak k vězňům, kteří spáchali lehké delikty, v porovnání s vězni odsouzenými za závažné jednání?

- a. Ano
 - b. Ne
 - c. Jiné (uved'te)
9. V případě, že vězeň dlouhodobě nespolupracuje a nestačí pouhý rozhovor, kterou z následujících možností preferujete?
- a. Záznam o kázeňském přestupku
 - b. Negativní poznatek
 - c. Jinak (uved'te)
10. Máte své zaběhlé postupy, které se vám již v praxi osvědčily?
- a. Ano
 - b. Ne
 - c. Jiné (uved'te)
11. Pokud ano, co se Vám osvědčilo?
12. Setkali jste se s vězněm, který se do věznice vrátil i přes Vaše předchozí působení?
- a. Ano
 - b. Ne
 - c. Jiné (uved'te)
13. Pokud ano, jak jste v tomto případě změnil/a přístup k danému vězni?
- a. Více jsem se mu věnoval/a
 - b. Zaměřil/a jsem se na konkrétní problém
 - c. Přístup se nezměnil
 - d. Jiné (uved'te)
14. Je možné zaznamenat žádoucí změny u odsouzeného již v průběhu výkonu trestu odnětí svobody?
- a. Ano
 - b. Ne
 - c. Jiné (uved'te)
15. Pokud ano, o jaké změny se konkrétně může jednat?
16. Jakému typu programu zacházení se nejvíce věnujete? (možnost více zaškrtnutých odpovědí)
- a. Program minimálního zacházení
 - b. Program standardního zacházení
 - c. Program speciálního zacházení
 - d. Program výstupního zacházení

- e. Program základního motivačního zacházení
- f. Jiné (uved'te)

17. Jakým aktivitám se při práci s vězni věnujete nejvíce? (možnost více zaškrtnutých odpovědí)

- a. Pracovní aktivity
- b. Vzdělávací aktivity
- c. Speciální výchovné aktivity
- d. Zájmové aktivity
- e. Jiné aktivity (uved'te)

18. Jaké z výše uvedených aktivit považujete za nejefektivnější a proč?

.....

19. Co je podle Vás stěžejní pro přípravu odsouzeného na život po propuštění?

- a. Podpora kontaktu s rodinou odsouzeného, plánování rodinné budoucnosti
- b. Motivace k žádoucímu společenskému chování
- c. Objevení nových společensky přijatelných zájmů
- d. Zvyšování vzdělanosti
- e. Možnost vyučení se v oboru, maturitní zkoušky, ...
- f. Jiné (uved'te)

20. Jaké kompetence by měl především mít speciální pedagog? (možnost více zaškrtnutých odpovědí)

- a. Trpělivost
- b. Spolehlivost
- c. Spravedlnost
- d. Ráznost
- e. Empatii
- f. Důvěryhodnost
- g. Komunikativnost
- h. Jiné (uved'te)

21. Co by dle Vašich zkušeností nejvíce napomohlo k nápravě odsouzených, aby v mimovězeňském životě byli řádnými občany?